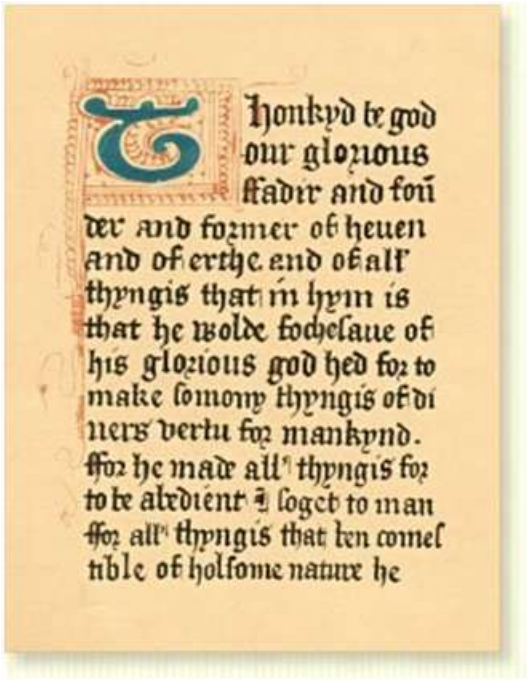
MASONLUĞUN EN ESKİ EL YAZMALARI - 4

COOKE EL YAZMASI


Honkyd be god
our glorious
ffadir and foū
der and fozmer of heuen
and of erthe and of all
thyngis that ín hym is
that he wolde fochelaue of
his glozious god hed foz to
make somony thyngis of di
ners vertu foz mankynd.
ffoz he made all thyngis foz
to be alrdient & loged to man
ffoz all thyngis that ben conel
nble of holsome nature he

Önce bir genel açıklama vermeliyim ki yanlış yapıldığı sanılmasın ya da yadırgama olmasın: Asıl metinde büyük harfle başlayarak yazılmış olan bazı sözcükler aslında küçük harfle yazılması gerekse bile çeviride aynen korundu ve büyük harfle yazıldı.

Bu el yazmasının çevirilerinde birçok gramer ve noktalama hatası göreceksiniz. Bunlar, orijinal metnin biçimini korumaktan ileri geliyor.

> *Cennetin ve dünyanın [188] ve onların içinde bulunan her şeyin Kurucusu ve Yapıcısı [189] olan şanlı Babamız Tanrı'ya [190] şükürler olsun ki, Kendi şanlı Tanrılık Niteliği'nden [191] böylesine çeşitli türdeki birçok şeyi insanlık için yaparak bağışladı.[192]*

[188] Cennet ve dünya (Heaven and earth) "Gökyüzü ve yeryüzü" olarak da çevrilebilir. Bu iki sözcük bir arada kullanıldığında bunun karşılığı "evren" olmaktadır.

[189] Yapıcı olarak çevrilmiş olan sözcüğün aslı "Former". Dolayısıyla bu, çalışmamızda daha önce bir operatif masonun karşılığı olarak aldığımız yapıcı değildir. Bunun için "Oluşturucu" ya da "Şekillendirici", belki çok daha doğru olarak "Yaratıcı" da denilebilir.

[190] "Baba Tanrı" kavramı, Hıristiyanlığın temel inanç ilkelerinden biridir. Buna göre Tanrı tüm insanların babasıdır ve tüm insanlar bundan ötürü kardeştir.

[191] Burada "Tanrılık Niteliği" olarak çevrilmiş olan "Godhead" için eski Türkçede kullanılan terim "Uluhiyyet" idi.

[192] Burada bağışlama olarak çevrilmiş "vouchsafe" için "ihsan etme" terimi de kullanılabilir. Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, "Tanrı'nın her şeyi insanlık için yapmış olduğu" benimseyişidir. Bir sonraki tümcede bunun ayrıntısını da göreceğiz.

Çünkü tüm dünyasal şeyleri insana boyun eğsin ve onun egemenliği altında olsun diye O yaptı; yenilebilir ve kullanılabilir özellikteki her şeyi, insanın beslenme ve geçimi için O düzenledi. [193]

Ve ayrıca O insana çeşitli Bilimlerin ve Zanaatların bilgilerini ve hünerini verdiki, biz bu dünyada Tanrı'yı hoşnut edecek çeşitli şeyler yaparak yaşamımızı sağlamak ve rahatlığımız ile yararımız için çalışalım. Bunların neler olduğunu aktaracak olursam, bunu anlatmak ve yazmak çok uzun sürecektir; bu nedenle bir yana bırakıyorum.

Fakat bazılarını belirtecek ve göstereceğim: yani Geometri Bilimi [194] ilk kez nasıl ve hangi amaçla başladı, kurucuları kimlerdi ve ayrıca diğer Zanaatlarda, İncil'de ve diğer öykülerde belirtilmiş olduğu üzere değineceğim. [195]

Daha önce de söylediğim gibi, bu değerli Geometri Bilimi'nin ilk kez nasıl ve ne şekilde başlamış olduğunu size anlatacağım. Yedi Bağımsız Bilim olduğunu ve dünyadaki tüm Bilimlerin ve Zanaatların ilk kez bu yedi Bilimden kaynaklandığını göreceksiniz. Ve özellikle, hepsinin nedeni olduğu için, diğerlerinin arasında Geometri Bilimi'nden söz edeceğim.

[193] Beslenme ve geçim olarak çevrilen "sustenance" için, bunun eski dildeki karşılığı ile "iaşe ve ibate" diyecek olursak daha anlaşılır olabilir.

[194] Burada geometrinin bilim olarak nitelenişi ilginçtir. Anımsanacak olursa, Regius'ta "Yedi Bilimler" terimi kullanılmış olmasına karşın, geometri bir sanat ya da zanaat olarak nitelenmişti.

[195] İncil (Bible), bu elyazmasında aslında Yeni Ahit karşılığı olarak değil, Eski Ahit karşılığı olarak Tevrat'ı nitelemek üzere kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım yalnızca bu elyazmasına özgü değildir. Hıristiyanlıkta Tevrat (Thora) sözcüğü pek kullanılmaz. Tevrat ile bizim "İncil" dediğimiz kitapların ayrılarak belirtilmesi öngörülecek olursa, ancak o zaman Eski Ahit (Old Testament) ve Yeni Ahit (New Testament) terimleri kullanılır.

Bu elyazmasında öyküler (stories) sözcüğü, doğrudan çoğu varsayımsal nitelikli olan tarihsel olaylara ilişkin anlatımları yani efsaneleri nitelemektedir. Fakat bu anlatımlara birer tarihsel gerçek gözüyle bakıldığından, efsane (legend) sözcüğü hiç kullanılmamıştır.

Bu Yedi Bilim şöyledir:

Birinci olarak, Bilimin Temeli denileni; bunun adı Dilbilgisidir; insana uygun biçimde konuşmayı ve doğru olarak yazmayı öğretir. [196]

İkincisi Konuşma Sanatı, insana biçimlice ve güzel konuşmayı öğretir. [197]

Üçüncüsü Mantıktır; bu bilim insana doğruyu yanlıştan ayırmayı öğretir ve pek yaygın olarak buna Yanıltmaca Sanatı denir. [198]

Dördüncüsüne Aritmetik denir. Bu bir insana, her tür şeyi sayması ve kavraması için sayıların Zanaatını öğretir.

Beşincisi, insana tüm Zanaat türlerinde bütün ölçüleri ve ölçümlemeleri, tartmaları [199] ya da ağırlıkları öğreten Geometridir.

Altıncısı, insana sesteki, orgdaki, trompetteki, harptaki ve bunlar gibi diğerlerindeki notalarla şarkı Zanaatını öğreten Müziktir.

Yedincisi, güneşin, ayın, gezegenlerin ve cennetin diğer tüm yıldızlarının dolanımını öğreten Astronomidir. [200]

[196] "Dilbilgisi" yerine "Gramer" sözcüğünü de kullanabiliriz.

[197] "Konuşma Sanatı" (Rhetoric) için "Hitabet" de diyebiliriz.

[198] Neden Yanıltmaca Sanatı (Art of Sophistry)?... Çünkü zaten burada karşılığını Mantık olarak verdiğimiz sözcüğün aslı "Diyalektik"tir. Asıl yazımda da "dialectic" şeklinde geçmektedir. Ortaçağda geçerliğini sürdüren Aristocu akıl yürütme yöntemi uyarınca, ne evrende ne de felsefede diyalektik diye bir şey yoktur, olamaz. Bu safsata olarak nitelenir. Bunun nedeni de diyalektiğe dayanan bir tartışma ile bunun karşıtı olan metafiziğe dayanan (ya da salt düşünceci) akıl yürütme yönteminin savlarının, çelişkiye düşürülerek çürütülmesidir.

[199] Tartma (ponderation) terimi burada elbette düşünsel bir anlamda kullanılıyor: Akıl yürütme ya da uslamlama anlamındaki "ölçüp tartma" deyiminde olduğu gibi…

[200] O tarihlerde henüz Jeosentral Evren Kuramı (dünyanın evrenin merkezi olduğu ve uzaydaki her şeyin belli bir yörüngede dünyanın çevresinde döndüğüne ilişkin kuram) geçerliydi ve gerçeğin böyle olduğu benimseniyordu. O sıralarda daha henüz bölünmeye uğramamış olan Hıristiyanlığın Katolik mezhebinin temel inanç ilkelerinden biri de bu kuramın geçerliğini ve doğruluğunu zorunlu tutmaktaydı.

> *Amacımız, temel olarak değerli Geometri Biliminin ilk kuruluşunu ve onu kuranları ele almaktır. Daha önce söylemiş olduğum gibi, Yedi Bağımsız Bilim vardır - yani kendi içlerinde özgür olan yedi Bilim ve Zanaat - ve bu yedisi yalnızca biriyle, Geometri ile var olabilmektedir.*
>
> *Ve Geometri terimi, aşağı yukarı "dünyanın ölçümü" demektir. "Et sic dicitur : a 'geo', graece, quod est 'terra', latine, et 'metron' quod est 'measura': unde Geometria - i.e. 'measura terrae vel terrarum". İngilizcede bu demektir ki, söylemiş olduğum gibi Geometri Yunancada 'dünya' anlamına gelen 'geo' ve 'ölçmek' anlamına gelen 'metron'dan çıkarılmadır. Dolayısıyla, Geometri bileşik adı oluşturulmuş ve "dünyanın ölçümü" olarak çevrilmiştir.*
>
> *Tüm Bilimlerin yalnızca Geometri Bilimi ile var olabildiklerini söyleyişime şaşırmayın. Çünkü insan eliyle işlenmekte olan ne bir yapay ne de bir el zanaatı vardır ki Geometri ile işlenmesin. Dikkate değer bir nedenle ki: eğer bir insan elleriyle çalışıyorsa, bir tür âlet kullanarak çalışıyor demektir; ve bu dünyada nesnel şeylerden oluşma hiç bir avadanlık yoktur ki, toprağın doğasından gelmesin ve gene toprağa dönmesin. Ve hiçbir avadanlık, yani çalışmak için kullanılacak bir âlet yoktur ki, az ya da çok, bazı oranları olmasın; ve oran ölçüdür, ve âlet ya da avadanlık da dünyadır, ve Geometri de "dünyanın ölçümü" olarak tanımlanır. [201]*

[201] Kuşkusuz geometrinin önemi ve değeri, bu kadar karmakarışık bir biçimde ve aslında hiçbir şey söylemeyen böyle bir tümce yerine, aynı sayıda sözcük kullanılarak çok daha iyi bir şekilde anlatılabilirdi. Acaba yazarın bu konuda yeterince bilgili olmadığını, bu elyazmasını yalnızca kaynaklarından yararlanarak derlemiş bulunduğunu göz önünde tutmalı.

> *Dolayısıyla, tüm insanların Geometri ile yaşadıklarını söyleyebilirim. Çünkü burada, bu dünyadaki tüm insanlar ellerinin çalışmasıyla yaşar. [202]*
>
> *Size, Geometrinin neden tüm mantıklı insanların yaşamlarının bir parçası olduğu konusunda daha birçok kanıt gösterebilirim. Fakat bu çok uzun boylu bir yazma işlemi gerektireceğinden, şimdilik bir yana bırakıyorum. Ve şimdi konumun sonrasına geçeceğim.*

Anlayacaksınız ki, dünyadaki tüm Zanaatlar arasında insanın Zanaatı olarak Masonluk en çok dikkat çekeni olmuştur. Tarih belgelerinde ve İncil'de ve Öykülerin Baş Yapıtı'nda [203] ve onaylanmış bir tarih belgesi olan "Polychronicon"da ve Bede'nin adını taşıyan öyküde [204], "De İmagine Mundi" [205], ve Isidore'un "Etymologiarum" kitabında [206] ve Şehit Piskopos Methodius tarafından anlatılanlarda [207] pek güzel bir şekilde değinilmiş ve söylenmiş olduğu üzere bu Bilimin en büyük bölümünü de Geometri oluşturur. [208]

[202] Elleri olmayan yaşayamaz mı? Burada denilmek istenen bu değil. Çevirinin kapsamını biraz genişletecek olursak, bu tümcenin son bölümünü "yaşamlarını sağlamak için çalışırken ellerini kullanırlar" biçimine sokabiliriz.

[203] Yazımda "Master of Stories" deniliyor. Bunun Türkçedeki karşılığı "Öykülerin Üstadı" olur. Aslında "Masterpiece of Stories" (Öykülerin Baş Yapıtı) anlamında kullanıldığı düşünülerek çeviri böyle yapıldı. Konunun uzmanları, bu kitap ile ilgili en güçlü olasılık olarak, Petrus Comestor'un "Historia Scholastika" (Skolastik Tarih) adlı yapıtını gösteriyor.

[204] Regius'un incelenmesi sırasında Ranulph Higden'in "Polychronicon" adlı tarih kitabına değinmiştik. Polychronicon burada bir tarih belgesi (chronicle) olarak niteleniyor ama aslında sonradan derlenerek yazılmış bir tarih kitabıdır. Bede ise çok daha eski bir tarihçidir (673-735); daha çok din ile bağlantılı kitaplar yazmış olup, en ünlü yapıtı "Historia Ecclestiastica Centis Anglorum" (İngiliz Halkının Kilise Tarihi) adlı çalışmasıdır.

[205] De Imagine Mundi (Bir Dünya Tasarımı) 12. yüzyıl İngiliz tarihçilerinden Honorius Augustodunnensis (Autunlu Honorius) tarafından Latince olarak kaleme alınmış bir öyküdür. Bu tarihçinin en ünlü yapıtı "Elucidiarum" adlı ansiklopedik tarih derlemesidir.

[206] Isidore, bir ünlü İspanyol din adamıdır (560-636). "Etymologarium", özellikle Eski Yunan ve Roma kültürlerini içeren bir tür ansiklopedidir.

[207] Tarihte Methodius adlı birçok din adamı var. Burada sözü edilen kişi, 8. yüzyıl ortalarındaki bir Sırp piskoposu. "Revelationes" (Vahiyler) adlı bir kitap yazmıştır. Fakat burada şehit (martyr) olarak nitelenişine bir anlam verilememektedir. Bir nedenle öldürülmüş olduğunu düşünebiliriz.

[208] Cooke Elyazması'nı kaleme almış olan kişinin tüm bu kitapları elinin altında bulundurabilmiş olması, onun bir manastır keşişi olduğu olasılığını güçlendirmektedir. Çünkü o tarihlerde tüm bu kitapların elyazması kopyaları ancak bir manastırda bulunabilirdi.

Bu arada dikkati çeken bir diğer nokta, yazarın yapıcılık zanaatını "bilim" olarak niteleyişi.

Ve daha birçokları Masonluğun temelde Geometriden oluştuğunu söylemişlerdir; sanırım böyle denilmesi uygundur. Çünkü İncil'de Tekvin'in birinci kitabının dördüncü Babı'nda belirtilmiş olduğu üzere, kurulmuş olanların birincisidir. [209] Ve aynı zamanda, İncil'de, Tekvin'de söylenmiş olduğu gibi, değinilmiş olan tüm Uzmanların görüş birliği içinde oldukları üzere, içlerinden kimileri bunu daha açık ve seçik olarak da belirtirler.

[209] Tekvin (Genesis, Yaratılış) aslında tek bir kitaptır; Tevrat'ın ilk bölümünü oluşturur. Standart Tevrat'ta toplam 39 bölüm vardır. Fakat Katolik İncili'nde biraz değiştirilmiş, 39 değil 46 bölüm olarak alınmış, ilk bölüm olan Tekvin "Genesis I" ve "Genesis II" olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Tekvin'in 4. babında Yedi Bağımsız Bilim'den ve bu arada geometriden söz edilmez. Dolayısıyla, burada aslında bir sonraki paragrafta fakat gene Geometri dışında anlatılacak olanlarla ilgili olmak üzere Tekvin'in 4. babının kaynak olarak belirtildiği anlaşılıyor. Burada şöyle bir yorum yapılıyor: "Yabal, tarihte ilk kez ev yapan kişidir. Ev yapmak bir masonun işidir yani Masonluktur. Masonluk ile geometri ise özdeştir. Şu halde Yabal geometriyi kurmuştur."

> *Adem'in soyundan gelen oğulların sırası, Adem'den sonraki yedinci kuşağa geldiğinde, Nuh Tufanı'ndan önce Lamek adını taşıyan, birinin adı Ada diğerinin Tsilla olmak üzere iki karısı olan bir adam vardı. İlk karısı Ada'dan iki oğlu oldu: birinin adı Yabal, diğerinin adı ise Yubal idi. [210] Büyük oğlu Yabal, Geometriyi ve Masonluğu ilk kez kuran kişiydi; ve evler yapmıştı ve İncil'de "Pater habitantium in tentoriis atque pastorum" olarak anılır -bu, çadırlarda yani meskenlerde oturan insanların atası demektir. Ve Kain'in Üstat Masonu ve tarihte yapılmış ilk kent olup Adem'in oğlu Kain tarafından yapılmış olan Hanok Kenti'nin yapılışında onun tüm işlerinin yöneticisiydi. [211]*
>
> *Ve onu kendi oğluna vererek adını Hanok Kenti koydu; şimdi ona Efraim deniyor. [212]*
>
> *Ve işte Geometri Bilimi ve Masonluk ilk kez bir Bilim ve bir Zanaat olmak üzere icat edilip kullanılmıştı. Böylelikle de biz onun tüm Zanaatların ve Bilimlerin ilk nedeni ve temeli olduğunu söyleyebiliriz. Ve bu Yabal adlı adama aynı zamanda "Pater Pastorum" denmişti. [213]*

[210] Kişi adlarının aslı İbranice olduğu için, bunların her dildeki yazılışı o dilin fonetiği uyarınca farklı olur. Çeviri yapılırken, Tevrat'ın Türkçesinde benimsenmiş yazılış biçimleri kullanıldı. Aynı adların İngilizcedeki yazılış biçimleri ise şöyle: Adah, Zillah, Jabal ve Jubal.

[211] Bu ad, masonik yazında özellikle "Jabel" olarak geçer.

[212] Tevrat'ın Tekvin adlı ilk kitabındaki 4. ve 5. baplar arasındaki çelişkili anlatımın yanı sıra, özellikle ayrı kişilerin adlarının aynı ya da benzer oluşu bir karışıklık yaratıyor. Kain, hem Adem'in en büyük oğlunun hem Adem'den sonraki yedinci kuşak olan Lamek'in ikinci karısından doğma oğlunun adıdır. İkincinin adı Tevrat'ta Tubal-kain olarak geçer ama bu belgede görüldüğü gibi bu adın Kain olarak kısaltılarak yazılması da söz konusudur. Hanok, Adem'in ilk oğlu Kain'in oğludur. Adem'in oğullarından Şit'in oğlunun adı Türkçe Tevrat'ta Enoş olarak geçer fakat hem Hanok hem Enoş, İngilizcede "Enoch" olarak yazıldığı için ortaya bir karışıklık çıkar.

«Nasıl oluyor da yedinci kuşağa gelindiği halde, yapıldığı varsayılan bir kent bundan dört kuşak önceki bir kişiye armağan ediliyor?» diye soracak olursanız, bunun yanıtını gene ancak Tevrat'ın anlatımlarında bulabiliriz. Bu kişilerden her birinin 800-900 yıl yaşadığından söz edilir. İçlerinden bir tek Kain'in oğlu Hanok'u 365 yaşında iken Tanrı'nın aldığı söylenir. Dolayısıyla, bu benimseyişe göre 7-8 hatta daha çok sayıda kuşak, aynı dönemde ve bir arada yaşamıştır. Efraim, Hayfa ile Kudüs arasında kalan bölgenin eski adıdır ama bu ad çok sonra (M.Ö. 11. yüzyıl dolaylarında) konmuştur. Burada ise, Filistin'de değil çok daha kuzeyde, Fırat Nehri dolaylarında bir yer olması gerekmektedir. Kimileri bunu Urfa ile özdeşleştirir.

Genellikle Tevrat'ı da içeren İncil'in ilk kez Martin Luther tarafından halk diline çevrildiği söylenir ama bundan çok daha önce, 1382 yılında İngiltere'de John Wycliffe tarafından bir İngilizce İncil yazılmıştır. Bunun üzerine Katolik Kilisesi şiddetli bir tepki göstermiş, John Wycliffe ile yandaşlarını heretik (dinsel düşünceleri aykırı kimse) olarak suçlamıştır. Cooke Elyazması kaleme alınırken de kaynak olarak bu İngilizce İncil'in kullanılmış olması olasılığı vardır.

[213] Latince'eki Pater Pastorum, "Çobanların Atası" demektir. Bu ise Yabal değil, Adem'in ikinci oğlu Habil'dir. Habil'in İngilizcedeki karşılığı "Abel" biçiminde yazılır ama her nedense burada bir karıştırma yapılmıştır.

> *Ve Öykülerin Baş Yapıtı, ve Bede, "De Imagine Mundi", "Polychronicon" ve diğerlerinin ayrıca dediği gibi, toprağı parsellere ayıran ilk kişiydi, ki böylece herkes kendi arazisini bilsin ve orada kendisininmiş gibi çalışsın.*
>
> *Ve aynı zamanda koyun sürülerini de ayırdı ki, herkes kendi koyunlarını bilsin. Böylece biz onun bu Bilimin ilk kurucusu olduğunu söyleyebiliriz. [214]*
>
> *Ve kardeşi Yubal (ya da Tubal) [215], Müzik ve şarkının ilk kurucusuydu... Pitagoras tarafından "Polychronicon"da [216], Isidore'un da "Etymologiarum"un altıncı kitabında söylemiş oldukları gibi, Müzik ve şarkının, ve organ ve trompetin mucidiydi; ve bu Bilimi kardeşi Tubal-kain'in çekiçlerinin sesi üzerinde düşünüp taşınarak kurmuştu.*

[214] Arazilerin parsellenip ayrılması olayının ilkel geometri ile bağlantısını kurmak zor değil. Fakat koyun sürülerinin bölünmesinin geometri ile değil de aritmetik ile bağlantısı kurulmuş olsa daha akla yatkın olurdu. Ne var ki, konunun geometri üzerine kurulu olması öngörüldüğü için bu pek önemsenmiyor.

[215] Yubal (Jubal) için "Tubal" adının da kullanılışı yanlış.

[216] Pitagoras'ın "Polychronicon" ile ne ilgisi var?... Büyük bir yanılgı...

> *Gerçekten, İncil'in Tekvin'deki aynı babında -yani dördüncüde- söylendiği gibi Lamek, Tsilla adındaki diğer karısından da bir oğul ve bir kız babası oldu. Bunların adları da şöyleydi: Tubal-kain -oğlu, ve Naama -kızı. Ve "Polychronicon"da belirtildiği üzere, kimileri onun bir başka adamın karısı olduğunu söyler -öyle olsa da olmasa da, biz olmadığı savındayız.*
>
> *Anlamalısınız ki, bu oğul Tubal-kain Demircilik Zanaatı'nın ilk kurucusuydu; bazı Uzmanların dediğine göre, diğer madenlerin yani demir ve pirinç, altın ve gümüş Zanaatlarının da kurucusuydu. Ve kız kardeşi Naama da Dokumacılık Zanaatı'nın kurucusuydu: çünkü o zamandan önce dokunmuş kumaş yoktu, fakat insanlar yün eğirerek bunu işlerler ve yapabildiklerince bundan bir giysi yapardı. Fakat o kadın Naama dokumacılık Zanaatı'nı kurduğundan, buna Kadın Zanaatı dendi.*
>
> *Ve değinilmiş olan bu üç kardeş, Tanrı'nın günahı ya ateşle ya da suyla cezalandıracağını önceden biliyorlardı. [217] Kurmuş oldukları Bilimleri nasıl kurtarabilecekleri konusunda çok duyarlıydılar, ve bunun için kafa kafaya verip düşündüler. Tüm bildikleri uyarınca şu görüşe vardılar: Bu nitelikte öyle iki tür taş vardır ki, bunlardan biri hiç yanmaz, ve bu taşa Mermer denir, diğeri de suda hiç batmaz, ve bu da Laterus adını taşır. [218]*

[217] İngilizce yazımda kullanılmış olan terim "vengeance". Bunun güncel dildeki sözlük karşılığı öç olarak verilir. Fakat burada doğrudan ceza anlamına gelmek üzere kullanılmaktadır. Kuşkusuz Tevrat'taki bu konu üzerinde ayrıntılı bir tartışma yapılabilir. Fakat böyle bir tartışma, bu çalışmanın kapsamının dışına taşar.

[218] Laterus özel bir toprağın pişirilmesiyle elde edilen bir tür tuğladır. Latincedeki anlamı budur. Fakat burada bunun "tuğla" anlamına gelmek üzere kullanılmış olması olanaksızdır. Volkanik kökenli ve tüf ya da ponza taşı gibi, dış görünüşünde sert fakat çok hafif bir taşı betimlemek üzere kullanılmış olsa gerektir.

Böylece, tüm buldukları Bilimleri bu iki taşın üzerine yazmayı planladılar. Öyleki, eğer Tanrı insanları ateşle cezalandıracak olursa, Mermer taş yanmasın; eğer Tanrı suyla cezalandıracak olursa, diğeri dibe batmasın. Ve ağabeyleri Yabal'a bu taşlardan yani Mermer ve Laterustan iki Sütun yapması ve bu iki Sütun üzerine bulmuş oldukları tüm Bilimleri ve Zanaatları yazması için yalvardılar, ve o da bunu yaptı. Bu nedenle onun Bilimde en hünerli kişi olduğunu söyleyebiliriz; çünkü o Nuh'un Tufanı'ndan önce en başından başlayıp sonuna kadar hepsini uygulamıştı. [219]

Tanrının bir ceza vereceğini bilerek, ateşle ya da suyla olsun -bu kardeşler bunu bir tür önsezi ile bilmekte değildiler- Tanrı'nın bir afet yollayacağını biliyorlardı; bu yüzden Bilimlerini iki taş Sütunun üzerine yazdılar: kimileri bu taşlara tüm Yedi Bilimleri yazdıklarını söylerler. [220]

[219] Bu efsane Tevrat'ta yoktur çünkü inanç ilkelerine aykırı düşer. Bu efsaneden sözü edilen kimi kaynaklarda, bu iki sütundan suda yüzmek üzere yapılmış olanın, içi boş bir bronz ya da tunç sütun olduğu anlatılır. Bu da Tubal-kain'in maden eritip döverek işlemedeki ustalığı ile bağdaştırılır.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli nokta var: Herhangi bir diğer biçimdeki iki taş değil, iki sütun (two pillars)… Dolayısıyla, Tevrat'ı aynen izleyerek başlayan bu anlatımın, Tevrat'ın dışına çıkan bölümlerinde bir alegori bulunduğunu da düşünebiliriz.

[220] Daha önce de olduğu gibi, bu tümcedeki yinelemeler asıl yazımda var.

Çevirinin yazılımı sırasında bir yineleme yanlışlığı yok. Çeviri sırasında, bu yinelemeler olduğu gibi korundu. Onun için aynı anlatımlarla tekrar karşılaşılabiliyor ama b açıdan çeviride bir yanlışlık yok.

Bu tümce üzerine yanıtı bulunamayacak bir de soru doğuyor: «Tanrı'nın öç alacağını biliyorlar ama önsezi ile değil; peki bunu nasıl, hangi kaynaktan öğrenmişler?» Elbette bu da yanıtı verilemez sorulardan biri.

Nasıl kafalarında bir cezanın geleceği var idiyse, nitekim Tanrı da onu su ile yolladı. Öyle bir tufan oldu ki, bütün dünya boğuldu, ve sekizi dışında tüm insanlar öldü. Kalanlar, Nuh ve karısı ile üç oğlu ve karıları idi ki, tüm dünya bunlardan geldi. Adları da şöyleydi: Sam, Ham ve Yafet. Ve bu tufana Nuh'un Tufanı dendi, çünkü kendisi ve çocuklarından başka hiç kurtarılan olmamıştı. [221]

Tarih belgelerinde anlatıldığı üzere, bu tufandan çok yıllar sonra bu iki Sütun bulundu. [222] "Polychronicon" der ki, büyük bir rahip olan Pitagoras adlı adam birini ve Filozof Hermes diğerini buldu; ve yazılı olarak buldukları o Bilimleri başkalarına da öğrettiler. [223]

[221] Bunun bir efsane olduğunu unutmayalım... Üstelik yalnızca Tevrat'ta geçmekte olmadığını, Tevrat'tan çok daha eski tarihli olduğu anlaşılan yazıtlarda da yer aldığını bilelim. Bu yüzden, kapsamındaki çelişkilerle hatta yer yer hiçbir mantığa uyduramadığımız için saçmalık olarak bile niteleyebileceğimiz içeriği üzerine yorum yapmanın gereği yok.

Kuşkusuz, özellikle teist dinlerde Nuh Tufanı'na bir tarihsel gerçek gözüyle bakılır. Ancak daha yakın tarihlerdeki bilimsel bulgular üzerine, dinsel dogmaların baştan sona yıkıma uğramaması için, bu gerçeğin yorumsal değişikliklere uğratılması (tevil edilmesi) gereği de duyulmuştur.

[222] Burada "tarih belgeleri" sözü, daha önce olduğu gibi ve bundan sonra da geçecek olan "chronicles" teriminin karşılığı olmak üzere alındı. Bu terim sonradan derlenerek yazılan bir tarih kitabını nitelemez; "zamanında (hatta günü gününe) yazılmış olan tarih" anlamına gelir.

Bu terimin Türkçeye dönüştürülmüşü olan "kronik", özellikle hastalıklarda "öteden beri süregelen" anlamını da taşıdığından, herhangi bir yanlış anlamaya yol açmamak için yeğlenmedi. Öte yandan İngilizcede "chronicles" Tevrat'ın Türkçede "Tarihler" olarak anılan bölümlerinin de başlığıdır. Fakat Cooke Elyazması'nın bu aşamasındaki anlatımların Tevrat'ın o bölümleriyle bir bağlantısı yoktur.

[223] Burada çok önemli bir kronolojik çelişki ile karşılaşıyoruz... "Hermes" deyince, epeyce eski tarihlere uzanıyoruz, M.Ö. 3. binyıl gibi... Diyelim ki bundan önce dünya yüzünde pek bir uygarlık gelişimi yoktu ve diyelim ki Hermes belirli bir kaynaktan (Tufan öncesinden kalma bu varsayımsal iki sütundan birini bulmak gibi) birtakım temel bilgiler edindi ve sonra bunların üzerine daha sonra Hermetizm olarak anılacak öğretisini kurdu.

Fakat Pitagoras deyince M.Ö. 6. yüzyıla geliyoruz ki ondan önce insan uygarlığının göreli olarak hayli gelişmiş bulunduğunu, üstelik Pitagoras'ın da Mısır'daki Hermetik ekollerde yıllarca eğitim gördükten sonra İtalya Yarımadası'nın güney ucundaki Kroton'da yerleşip kendi öğretisini oluşturduğunu, hiç de efsanesel ya da mitolojik nitelik taşımayan tarihsel kaynaklardan biliyoruz.

Bir de bu efsanenin doğru bir öyküyü yansıttığını varsayalım... Bu iki sütundan biri ateşten diğeri de sudan korunsun diye yapılmış. Şu halde, yalnızca birinin yani suda batmayacak olanın Tufan sonrasına kalabilme olasılığı düşünülebilir çünkü öteki de tufandan sonraya kalabiliyorsa suda yüzebilen berikinin yapılmasına gerek olmazdı. Her iki sütunun birden sonradan bulunduğunu ileri sürmenin hiç bir gereği yok. Hem gene bu efsaneye göre; madem ki tüm insanlar (aslında yalnızca insanlar değil, karada yaşayan tüm canlılar olsa gerek) boğularak ölmüş ve sonra hepsi Nuh'un soyundan çoğalmış (tüm hayvan soyları da Nuh'un gemisinden çıkmış deniliyor), tüm bilimler de neden tek bir kaynaktan, Hermes'in öğrendiklerinden doğmuş olmasın?...

> *Her Tarih Belgesi ve öykü, ve diğer birçok rahip [224], ve İncil, temelde Babil Kulesi'nin yapımını doğrular.*
>
> *İncil'de, Tekvin onuncu Bab, Nuh'un oğlu Ham'ın nasıl Nimrod'un babası olduğu anlatılır: [225] ve dünya yüzüne kudretli bir adam yerleştirdi; ve o dev gibi güçlü bir adamdı; ve o büyük bir Kraldı, ve hükümdarlığının ve krallığının başlangıcında Babil'in ve Erek'in ve Akad'ın ve Kalne'nin ve Şinar Ülkesi'nin gerçek Kralıydı. [226]*

[224] Regius'ta olduğu gibi burada da "rahip" (clerk) sözcüğü, "bilgili kişi" anlamında kullanılıyor.

[225] Tevrat'taki soy anlatımına göre Nimrod'un babası, Ham'ın oğullarından Kuş'tur. Bir yanlışlık yapılmamışsa, buradaki "babası olmak" (begat) terimini "atası olmak" biçiminde almalı.

[226] Şinar, Antik Çağdaki Güney Mezopotamya'dır; Sümerlerin yerleşmiş olduğu bölge.

> *İşte bu Nimrod Babil Kulesi'nin yapımını başlattı; işçilerine Masonluk Zanaatı'nı öğretti; yanında bir hayli, kırk binden çok mason çalışıyordu. [227] Onları pek sever ve çok iyi yönetirdi.*
>
> *Ve "Polychronicon"da, ve Öykülerin Baş Yapıtı'nda, ve diğer birçok öyküde, İncil'in onuncu babının da bunun bir bölümünü doğruladığı üzere, Şinar Ülkesi dışında Asur da Nimrod'un dölüne bir yakın hısımdı. Ve Nineve Kenti'ni ve Plateas'ı [228], ve diğer birçoklarını yaptı, ve denilir ki: De terra illa de Senaar egressus est Assur, 'dificavit Niniven, plateas civitatis, Chale. Resen quoque inter Niniven Chale:hacc est civitas magna. [229]*

[227] Yanıtı bulunamayacak bir diğer soru: «Kendisi nereden öğrenmişti de öğretti?» Ancak Ham'dan öğrenmiş olabilir. Fakat daha önce Yabal ile Yubal'ın bildiklerini yeğenlerine de öğretmiş oldukları üzerine hiç bir söz geçmiyor.

Nimrod'un yanında çalışanlara ilişkin abartılı sayı da Tevrat'ta anlatılanlarla bir büyük çelişki oluşturuyor. Anlatıldığına göre, daha iki kuşak önceki Tufan'da tüm insanlar ölmüştü!... Tevrat'ta böyle bir sayıya değinilmez.

[228] Tevrat'ta ve başka kaynaklarda Plateas diye bir yer geçmiyor. Nineve (ya da Ninova) ile Kalah, ve bunların arasında Resen var. Bunlar, Mezopotamya'nın antik kentlerinden üçü. Burada bir yanlışlık yapılmış. Platea Latincede "yol" demektir. Dolayısıyla, Latince olan kaynakçadan alıntı yapılırken, burada "Yolları yaptı" anlamında bir söz kullanılmış olması çok daha uygun düşerdi.

[229] İngilizceye dönüştürülmemiş olan bu Latince tümceyi çevirmeye çalışalım: *"Şinar Ülkesinin yakınında Asur vardır, ve orada Nineve'yi, ve kentler arası yolları, ve Kalne'yi yaptı. Resen, Nineve ile Kalne arasındaydı: ve işte o büyük kentti."* Tevrat'ta yazılmış olanlar da aşağı yukarı böyledir.

> *Mantıken, Mason Zanaatı'nın Yükümlülükleri'nin nasıl ve ne şekilde ilk kez ortaya konulmuş olduğunu ve ona ilk kez kimin Masonluk adını koyduğunu açıkça anlatmamız gerekir. İyice bilmelisiniz ki "Polychronicon" ile Piskopos ve Şehit Methodius'un yazılarında belirtilmiş olduğu üzere; Şinar'ın bir değerli Efendisi olan Asur, yapıp bitirmeyi öngördüğü Kentinin yapımı için Kral Nimrod'dan kendisine Masonlar ve bu Zanaattaki işçilerden göndermesini istedi. [230]*
>
> *Nimrod da ona üç bin Mason gönderdi. Bu gönderdikleri yola çıkmadan önce onları yanına çağırdı ve onlara dedi ki: "Kuzenim Asur'a gideceksiniz ve onun bir kent yapmasına yardım edeceksiniz; fakat çok iyi bir yönetiminiz olmasına dikkat edin. Size, hem sizin hem de benim için yararlı olacak bir yükümlülük vereceğim. O Efendi'nin yanına vardığınız zaman, ona da bana olduğunuz gibi bağlı olun, işinizi ve Zanaatınızı dürüstçe yerine getirin, ve orada akla yatkın ücreti hak ettiğinizce alın. Ve birbirinizi de kardeşmişçesine sevin, ve birbirinize içtenlikle bağlı olun; içinizden en hünerli olanı, bunu kardeşine ya da akranına öğretsin. Efendinize karşı da kendi aranızda da iyi davranmaya özen gösterin. Böyleceben de sizi göndermiş olmamdan ve size Zanaatı öğretmiş oluşumdan ötürü saygı ve teşekkür kazanmış olayım."*
>
> *Ve onlar Üstadları ve Efendileri olan Kral'ın verdiği yükümlülükleri üstlendiler. Asur'a giderek Plateas ülkesindeki Nineve Kentini ve diğer birçoklarını, Kalah'ı ve Kalah ile Nineve arasında büyük bir kent olan Resen'i inşa ettiler. [231]*

[230] Asur ya da Aşur, Mezopotamya'nın kuzeyine doğru yerleşmiş olan bir eski uygarlığın kurucusunun, aynı zamanda ilk kentinin adıdır. Aslında bilinen genel tarihte Asur uygarlığı çok daha sonraki bir dönemde başlar. Fakat burada, Tevrat kaynaklı olmayı sürdürerek tek bilinen antik tarihçeden söz ediliyor.

[231] Plateas sözcüğünün bir kez daha yanlış alınmış ve bir "ülke" olarak nitelenmiş olduğu görülüyor. Çeviride bu sözcük olduğu gibi alındı. Cooke Elyazması'nın kopyalanmış olduğu özgün belgenin yazımı sırasında bu konuda belli ki bu anlatımın bir kaynağı olarak "Polychronicon" ya da "Etymologiarum" kullanılmış. Fakat Plateas sözcüğünün karşılığının "yol" olduğunu göz önünde tutacak olursak, asılları Latince olan bu kaynaklardaki betimleme "yollar ülkesi" anlamına gelmekte olabilir. Bu da Antikçağda Nineve'nin, bir yandan doğu ile batının, diğer yandan Mezopotamya'da kuzey ile güneyin birleşim noktası olmasından ileri gelebilir.

Ve böylelikle Masonluk Zanaatı, beğeniyle karşılanan ve yükümlülüğe bağlanan ilk Bilim ve Zanaat oldu. [232]

[232] Babil Kulesi'nin yapımı Tevrat'ta lânetlenmiştir. Cooke Elyazması'nda buna değinilmekle birlikte, Regius'ta olduğunun tersine bu lânetlemeden söz edilmiyor. Öte yandan, birçok masonik kaynakta da yapıcılık zanaatının ilk kez Babil Kulesi'nin yapımıyla başladığından söz edilir. Dinsel inançlar uyarınca lânetlenen bir işlemin gene dinsel inançlara sıkı sıkıya bağlı olması öngörülen bir toplulukta neden bu kurumun kökeni olarak benimsendiği bir türlü anlaşılamaz. Cooke Elyazması'nın belki de en yararlı yönü işte bu anlaşılmazlığa bir açıklama getirebilmesidir. Demek oluyor ki geleneksel yapıcılık zanaatının kökeni, Antikçağ döneminde varsayımsal başlangıcı, Babil Kulesi'nin yapımında değil, aynı zaman diliminde fakat Tevrat'ta tarihte ilk olduğu belirtilen kentlerin yapımındadır.

Mantıken, size şimdi bizim Yükümlülüklerimizde de yer alan bu Yükümlülüklerin bizden önce Mason olan atalarımıza nasıl ve ne şekilde yazılarak verilmiş olduğunu, Öklit'in öyküsünü, Öklit'in Geometriyi nasıl edindiğini, hem Latince hem de Fransızca olarak yazılmış bulunduklarını görmüş olduğumuz üzere göstermeliyiz. [233] Mantıken, bunları size İncil'de ve diğer öykülerde belirtilmiş olduğu gibi anlatmalıyız.

Tekvin'de duodecimo capit'te [234], İbrahim'in [235] Kenan Ülkesi'ne nasıl geldiği, Tanrı'nın ona göründüğü, ve ona "Bu ülkeyi sana ve senin dölüne vereceğim" dediği anlatılır. Fakat orada büyük bir kıtlık başgösterince, İbrahim karısı Sara'yı alarak Mısır'a, kıtlık çekildiği sürece orada kalmak üzere göç etti.

Ve İbrahim, tarih belgesinde söylendiğine göre, akıllı bir adam ve iyi bir rahipti. Yedi Bilimlerin hepsini biliyordu ve Mısırlılara Geometri Bilimi'ni öğretti. [236]

Ve bu değerli rahip Öklit onun öğrencisiydi, ve ondan Masonluğu öğrendi, ve ona ilk kez Geometri adını verdi.

Her ne kadar daha önce kullanılmaktaysa da, böylece Geometri adını aldı. [237]

[233] Bu tümce aslında pek karmakarışık, âdeta anlaşılmaz bir şekilde yazılmış... Çeviride, anlatımı düzeltebilmek bakımından herhangi bir değiştirme yapılmadı. Ancak burada kaçırılmaması gerek ilginç bir nokta var: Demek oluyor ki yazar, -doğru söylüyorsa- hem Latince hem Fransızca kitaplardan yararlanmış.

[234] "Duodecimo capit" yani on ikinci babın burada Latince olarak geçmesi, yazarın elindeki İncil'de de öyle olmasından ileri geliyor.

[235] Türkçe Tevrat'ta "Abram" denir ve doğrusu da budur fakat çeviride daha anlaşılır olur diye "İbrahim" adının kullanılması yeğlendi.

[236] Neden Tevrat'ta anlatılanlarla varsayımsal bir masonik efsanenin bağdaştırılmasına çalışıldığı da anlaşılır gibi değil... Tevrat'a göre İbrahim Mısır'da hayli zengin olur ama kovularak döner. Orada ne yapıp ettiğinden hiç söz edilmez.

Bunun şöyle bir açıklaması olabilir: Tarihin o döneminde Eski Mısır'daki bilim ve uygarlığın, çevre ülkelere oranla hayli ileri düzeyde gelişim sağlamış olduğu bilinmektedir. Fakat bilimin kaynağının Nuh'un soyundan, Tevrat'ta saygıdeğerliği vurgulanan hatta peygamber olarak nitelenen bir kişinin elinden gelmesinin gerektiği de öngörülmektedir. Her ne kadar "Mısır", adı bakımından Ham'ın oğullarından "Mitsraim" ile özdeş ise de her nedense bu göz ardı edilmektedir. Bu iş, Sam'ın soyundaki dokuzuncu kuşak olan ve âdeta Mısır'a ilk giden bilgili kişi gibi nitelenen İbrahim'e yakıştırılmaktadır.

Oysa bir diğer efsanede Eski Mısır uygarlığını Mitsraim'in kurduğu belirtilir. Kronolojik çelişki yine ortaya çıkıyor: İbrahim'in yaşam dönemi ile Öklit'in yaşam dönemi arasında neredeyse iki bin yıllık bir süre var. Ancak Regius'un çevirisinin başında değinmiş olduğumuz üzere, burada Öklit Hermes ile özdeşleştiriliyor. İşin içine Hermes girince akan sular durur çünkü onun ne zaman yaşamış olduğu belirsiz.

[237] Geometriye bu adı Öklit'in koyabilmesi için Eski Mısır'da Yunanca konuşulmakta olması gerekir. Etimolojik kökeni bilinen bu sözcüğün ille de öngörülen kaynağa bağlanabilmesi için gereksiz bir çaba gösterilmiş olduğu özellikle dikkati çekiyor.

> *Fakat Isidore'un "Etymologiarum" adlı yapıtının beşinci kitabında, Öklit'in Geometri'nin kurucularından biri olduğu ve ona bir ad verdiği söylenir. Buna göre, onun zamanında Mısır ülkesinde Nil denilen bir su vardı, ve bu ülkeye öylesine taşardı ki insanlar orada oturamazdı. Bu değerli rahip Öklit onlara, suyu uzak tutmak için büyük duvarlar ve hendekler yapmasını öğretti; ve kendisi de Geometri ile araziyi ölçüp onu çeşitli bölgelere ayırdı, ve herkesin kendine düşen bölgeyi duvarlar ve hendeklerle çevirmesini sağladı. Ve bundan sonra da orası her tür meyvenin ve hem erkek hem kadın genç insanların yetiştiği bolluklu bir ülke oldu ama genç kuşaktan öylesine çok insan vardı ki iyi bir yaşam süremez oldular.*
>
> *Ve ülkenin Efendileri [238] onları bir araya toplayarak kafa kafaya verip, sayıca çok oldukları için, kendilerinin ve çocuklarının beslenme ve geçimlerini sağlamak üzere canlı olanakları bulunmayan çocuklarına nasıl yardımcı olabileceklerini düşündüler. Bu Görüşmede onların arasında bu değerli rahip Öklit de vardı. Onların bir çözüm yolu bulamadıklarını görünce onlara şöyle dedi: "Çocuklarınızı benim yönetimim altına verir misiniz, ve ben onlara öyle bir Bilim öğreteceğim ki, bundan böyle efendi [238] gibi yaşasınlar; şu koşulla ki, hem sizin hem de onlar için koyacağım yönetim tarzına uyacağınıza yemin edeceksiniz." Ve ülkenin Kralı ve tüm Efendiler, tek bir ağızdan bunu kabul ettiler. [239]*
>
> *Mantıken, herkes kendisi için yararlı olacak bir şeyi kabul eder. Çocuklarını, onları istediğince yönetmesi için Öklit'e götürdüler. O da onlara Masonluk Zanaatı'nı öğretti ve ona Geometri adını koydu. Bunun gerekçesi de, az önce değinilmiş olduğu üzere, suyu uzak tutmak için halka duvarları ve hendekleri yapmayı öğrettiğinde araziyi bölgelere ayırmış olmasıydı. Ve Isidore "Etymologiarum"da Öklit'in Zanaata Geometri dediğini söyler: ve bu değerli rahip onun adını koydu ve onu öğretimini kurmuş olduğu ülkenin Efendileri'nin çocuklarına öğretti.*

[238] İlk efendinin yazımda geçen karşılığı "lord", ikincisinin ise "gentleman". Bu ikincisi için Türkçede "efendi gibi" denince, bu mecazî anlamda kullanılan bir deyim gibi geliyorsa da, aslında somut bir benzemeyi, yani "efendi" olan varlıklıların yaşadıkları gibi yaşamayı dile getiriyor.

[239] Regius'un başındaki anlatımı burada biraz değişik bir boyutta olmak üzere görüyoruz. Burada elbette bir dehşetli abartma var. Zaten bu nedenle buna **"Öklit Efsanesi"** adı da verilir. Bu elyazmasında Regius ile aynı konuların biraz farklı olsa da çok benzer bir biçimde işlenmekte oluşu, her ikisinin de özgün belgelerini kaleme almış olanların aynı kaynakçayı kullanmış olduklarını hatta belki her iki elyazmasının birden aynı özgün belgeden alınma olduğunu gösterir.

Fakat eğer her iki elyazması da aynı özgün belgeden yararlanılarak yazılmışsa, sözcüğe sözcük (mot-a-mot) bir kopyalama yapmayıp, kendilerince uygun olan yerleri seçerek aldıkları, bu nedenle aralarında farklar oluştuğu anlaşılmaktadır.

Ve onlara verdiği Yükümlülük uyarınca, her biri diğerine Arkadaş diyecek ve başka bir şekilde anmayacaktı. [240] Çünkü hepsi aynı Zanaattandılar, ve doğumları belirgin ve nezih, Efendilerin çocuklarıydılar. [241] Ve ayrıca içlerinden en hünerlisi işin yöneticisi olacaktı ve ona Üstat denilecekti.

[240] "Arkadaş" sözcüğü burada "fellow" karşılığı olmak üzere alındı. Çünkü burada "birbirlerini destekleyen, birbirlerine sırt veren kişilerden her biri" anlamında kullanılıyor.

Aynı sözcük kalfa anlamına da geliyor. Ancak Regius'un irdelenmesi sırasında değinilmiş olduğu üzere, burada belirtilmek istenilen anlamı tam karşılayamadığı düşünülen kalfa sözcüğünün eski dildeki karşılığı "refik" göz önüne alındığında, bunun anlamı refakat eden dolayısıyla destek veren olduğu için, anlamı da tam yerli yerine oturuyor.

[241] Sınıf Ayırımcılığı başlıyor... Geç bile kalındı.

Buradaki anlatıma göre, Öklit'in yanına sadece efendilerin (lordların) çocukları kabul ediliyordu. Kuşkusuz Eski Mısır'da da bir sınıf ayırımı söz konusuydu. Fakat buradaki ayırımcılığın kaynağının doğrudan Ortaçağın feodal toplum düzeni anlayışıyla uyumlu olduğu dikkati çekiyor. Demek oluyor ki çok daha eski tarihlerde Eski Mısır'da da aynı düzenin yürürlükte olduğu sanılmış ya da varsayılmış. Ancak aynı çevrenin diğer uygarlıklarında hele Roma İmparatorluğu döneminde sınıf ayırımının böyle olmadığı tümüyle göz ardı edilmiş.

Yükümlülükler Kitabı'nda yazılı olan başka Yükümlülükler de vardı. [242]

Ve böylece ülkenin Efendileriyle birlikte çalıştılar, ve kentlerle kasabalar, kaleler ve mabetler ve Efendilerin konaklarını yaptılar, ve sözü edilen Zanaatla dürüstlük içinde ve bağlılıkla yaşadılar.

[242] Anglosakson masonik yazınında bu "Yükümlülükler Kitabı" (Book of Charges) sözü yer yer geçer ama ne olduğu ve neler içerdiğinden pek söz edilmez. Acaba bir varsayımsal kitaptan mı söz ediliyor?... Yoksa bu "Musa'nın Beş Kitabı" mı yani Tevrat'ın "Tekvin" (Genesis), "Çıkış" (Exodus), "Levililer" (Levites), "Sayılar" (Numbers) ve "Tesniye" (Deuteronomy) başlıklarını taşıyan ilk beş bölümü müdür?... Yoksa, Ortaçağda yazılmış olan fakat günümüze kadar gelememiş bir diğer elyazması mı?...

Bu seçeneklerden üçüncüsünün olasılığı daha güçlü görünüyor çünkü Cooke Elyazması'nın ikinci aşamasına geldiğimizde yazım tarzının çok değiştiğini ve o bölümün şu aşamada çevirisini yaparak incelemekte olduğumuz bölümü yazmış olan kişi tarafından kaleme alınmış olamayacağını, onu bir başkasının yazmış olması gerektiğini göreceğiz.

İsrailoğulları Mısır'da yaşadıklarında Masonluk Zanaatı'nı öğrendiler. Sonradan Mısır'dan çıkarıldılar ve şimdi Kudüs denilen Buyruk Ülkesi'ne geldiler. [243]

[243] Musa'ya iletilmiş olan buyruklar nedeniyle buna "Buyruk Ülkesi" (Land of Behest) deniyor; Tevrat'ta anlatılana bakılırsa, buyruklar Kudüs'te değil Sina Dağı'nda verilmişti. İsrailoğullarının "vaat edilmiş ülke" olarak anılan Kudüs'e ulaşıp yerleşmesi çok daha sonradır.

Ve orada Yükümlülükler uygulandı, tutuldu ve korundu. Ve Kral Davut'un başlatmış olduğu Süleyman Mabedi'nin yapımı sırasında, Kral Davut Masonları çok sevdiğinden onlara hemen hemen şimdiki Yükümlülükleri verdi. [244] Ve Süleyman'ın zamanında mabet yapılırken, ve İncil'de Krallar III Kitabında söylendiği gibi - in tertio Regum, capitulo quinto- [245] Süleyman'ın yanında seksen bin Mason çalışıyordu; ve Sur Kralı'nın oğlu onun üstad Masonuydu. [246]

[244] Bu yükümlülüklerin M.Ö. 10. yüzyılda Kral Davut tarafından düzenlenmiş olduğunun ileri sürülmesi pek anlamsız kaçıyor. Çünkü bu yükümlülükler öylesine eskiden kalma olsaydı, bu elyazmasında Roma kolejlerine de mutlaka değinilmiş olması gerekirdi.

Tevrat anlatımına göre Kral Davut savaşmaktan fırsat bulamadığı için yapımını tasarladığı mabede bir türlü başlayamamış. Fakat aslında İsrailoğulları Mısır'da Masonluğu yani yapıcılık zanaatını öğrenmiş olamaz. Çünkü gerek Tevrat'ta anlatıldığı gerekse Tevrat kaynaklı olmayan kimi tarihsel kaynaklarda belirtildiği üzere, Mısır'dan ayrıldıktan sonra uzun bir süre göçebe olarak yaşamışlar. Kudüs'e yerleştikten sonra da çoğunlukla "tabernakl" olarak anılan çok direkli büyük çadırlarda oturmayı sürdürmüşler.

Kudüs kentinin yapımı, Surlular ve Sidonlular yani Fenikeliler tarafından gerçekleştirilmiştir. M.Ö. 10. yüzyıl öncesinde Sur ve Sidon kentlerinin çok önemli birer ticaret ve kültür merkezi oldukları bilinir. Nitekim Süleyman Mabedi'ni de Sur'dan gelen ve aslında İsrailoğulları soyundan olmayan ustalar ile işçiler yapmışlar. (Kuşkusuz tarihte böyle bir mabet yapılmışsa…) İsrailoğullarının ancak bundan sonra yapıcılık zanaatını öğrenmiş olmalarından söz edilebilir.

[245] Latince olarak bırakılmış parçanın anlamı: "Üçüncü Krallar, Bab beş". Daha önce de değinmiş olduğumuz üzere, Eski Ahit olarak da anılan Tevrat toplam 39 kitaptan oluşur. "Krallar III" diye bir kitap ya da bölüm yoktur; Krallar I ve II vardır. Fakat Katolik Kilisesi'nin düzenlemesine göre "Eski Ahit" 46 bölüme ayrılmıştır. Bölümlerin sıralanışı da, Yahudilerin ve daha sonra Protestanların benimsediklerinden biraz farklıdır. "Krallar III" başlığı bundan ileri gelmektedir.

[246] Sur kralının Süleyman'a göndermiş olduğu ustanın, kendi oğlu olduğu hiçbir yerde geçmez. Yalnızca her ikisinin de adı Hiram'dır. Ancak burada bu baba-oğul ilişkisi mecazî bir anlamda dile getirilmiş olabilir.

> *Ve diğer tarih belgelerinde ve Masonluğun eski kitaplarında denilir ki, Süleyman, babası Davut'un Masonlara vermiş olduğu Yükümlülükleri doğruladı. Ve Süleyman doğrudan kendisi onlara davranış kurallarını öğretti. Bunlar şimdi uygulanan davranış kurallarından pek az farklıydı. [247]*

[247] "Masonluğun eski kitapları" sözüyle ne denilmek istendiği belli değil... Burada kaynakça olarak kullanılmış kitaplar nitelenmekte olabilir.

> *Ve ondan sonra bu değerli Bilim Fransa'ya ve diğer birçok yöreye taşındı.*
>
> *Bir zamanlar Fransa'da Carolus Secundus, bir diğer deyişle İkinci Şarl adında bir değerli Kral vardı. [248] Ve bu Şarl Tanrı'nın lütfu ile ve ayrıca sırası olduğundan Fransa Kralı olarak seçilmişti. Kimileri onun bir rastlantı sonucu seçildiğini söylerlerse de, bu yanlış ve gerçek dışıdır; tarih belgelerinde basitçe belirtildiği üzere Krallık kanından gelmedir.*
>
> *Ve bu aynı Kral Şarl, daha Kral olmadan önce Masondu, ve Kral olduktan sonra da Masonları çok sevdi ve onları gözetti, ve onlara bazıları şu anda bile Fransa'da uygulanmakta olan Yükümlülükler ve kendince düzenlediği davranış kuralları verdi. Ve akla yatkın ücret almaları gerektiğini, her yıl bir kez bir araya gelerek görüşmelerde bulunmak üzere toplantı yapmalarını, ve yanlışlıkla her bir şeyin Üstatlar ve Kalfalarınca yönetilmesini, ve aynılarının Üstatlar ve Kalfalarca da üstlenilmesini buyurdu. [249]*

[248] M.Ö. 10. yüzyıldan 8. yüzyıla geliverdik...

Eğer yapıcılık zanaatının tarihsel evrelerini düzenli olarak izlersek, daha Süleyman Mabedi'nin yapımı zamanından önce Dionysos İşçileri'nden, sonra da Roma Kolejleri'nden söz edilmiş olması gerekirdi. Hiç kuşkusuz, Komo Ustaları'na da değinilmiş olması beklenirdi. Dionysos İşçileri'ni bir yana bıraksak bile, kolejlere hiç değinilmemiş olması, Roma İmparatorluğu'nun başına dert olmuş, feodalitenin ortadan kaldırmış olduğu kendi başına buyruk bu eski meslek ve zanaat kurumlarının tarihteki varlığının bile unutturulmasına çalışıldığı izlenimini yaratıyor.

Bu da pek şaşırtıcı olmamalı zira Cooke Elyazması'nın zaten feodal bir anlayış çerçevesinde kaleme alınmış olduğu, yapıcılık zanaatını düzenli bir biçimde örgütlemek bir yana dursun, aslında kaçınılmaz olan böyle bir örgütlenmenin daha başlangıçtan denetim altına alınmasını öngören kurallardan söz ettiği görülüyor.

Şimdi, burada sözü edilen şu "Carolus Secundus"un kim olduğuna ya da olabileceğine bakalım. Bu konuda üç ayrı görüş var:

1. Charlemagne yani Büyük Şarl (742-814); Aslında 1. Şarl olur ama ondan önce bir de ağabeyi Charles Martel olduğu için ikinci sayılabilir.
2. Kel Şarl (823-877); Kutsal Roma İmparatoru olarak 2. Şarl'dır, ama Fransa kralı olarak 1. Şarl olması gerekir.
3. Şişman Şarl (839-888); Kutsal Roma imparatoru olarak 3. Şarl, fakat Fransa kralı olarak 2. Şarl'dır.

Burada hep Şarl dedik; basılı kitapta Karl denmişti; aslında "Charles" dense çok daha iyi.

Bu arada, diğer bazı masonik eski elyazmalarında bu kişinin adı doğrudan "Charles Martel" olarak geçer. Bir açıdan bakıldığında, -tarihsel nitelikleri göz önünde tutulursa- bu çok daha akla yatkın düşmektedir. Ancak bu elyazmasında belirtilmiş olanları yapıp yapmadığı sorgulanabilir. Tarihsel kaynaklarda böyle ayrıntılar yok. Ancak Operatif Masonluğun genel tarihine bakacak olursak, Avrupa'da 9. yüzyıl burada anlatılanların olabilmesi çok erken gibi görünüyor.

[249] Burada bir eleştiri yapılıyor... İngilizlerin yaklaşımına göre her şeyin üstatlar ve kalfalarca yönetilmesi söz konusu olamaz. Bu bakımdan İkinci Şarl'ın varsayımsal diyebileceğimiz yaklaşımı yanlış (amiss) olarak belirtiliyor.

> *Bundan kısa bir süre sonra Aziz Adhabelle İngiltere'ye geldi ve Aziz Alban olarak Hıristiyanlığa döndü. Ve Aziz Alban Masonları çok sevdi ve onlara İngiltere'de ilk Yükümlülüklerini ve davranış kurallarını verdi. Çalışmaları karşılığında uygun bir ücret almalarını da düzenledi. [250]*
>
> *Ve ondan sonra İngiltere'de Athelstan adını taşıyan bir değerli Kral vardı; onun en genç oğlu da Geometri Bilimi'ni pek çok sevmişti. Ve Masonlarda olduğu kadar diğer hiçbir el zanaatında Geometri Biliminin uygulamasının böylesine yer tutmadığını çok iyi biliyordu. [251]*
>
> *Bu nedenle de onlarla görüşmeye girişti, ve Üstadı olduğu kendi spekülatif konularına ek olarak bu Bilimin uygulamalarını da öğrendi. [252] Masonluğu ve Masonları pek sevdi, ve kendi de bir Mason oldu. Ve onlara şimdi de İngiltere'de ve diğer ülkelerde yürürlükte olan Yükümlülükler ve davranış kuralları verdi, ve almaları gereken akla yatkın ücretleri düzenledi. Ve Kraldan uygun bir zamanda Toplantı yaparak bir araya gelip Kurullarını oluşturabilmeleri için bir karşılıksız patent [253] aldı.*
>
> *Yükümlülükler, davranış ve Toplantı kuralları Yükümlülükler Kitabı'nda yazılı olduğu için, bunları şimdilik bir yana bırakıyorum. [254]*
>
> *İyi insanlar; Masonluğun ilk başlangıcının şekli ve nedeni işte budur. [255]*

[250] "Bundan kısa bir süre sonra" denince, bunu "bir önceki paragrafta anlatılanlardan kısa bir süre sonra" biçiminde almamak gerekiyor. Belki de burada bir kopukluk var. Belki de Cooke Elyazması'nın kopyalanması sırasında bir paragrafın atlanmış olması söz konusu. Eğer öyleyse, bu atlanmış bölümde herhalde şu ünlü Dört Taçlılar Efsanesi'ne değinilmiş olsa gerek. Aziz Alban hakkında diğer kaynakçalarda geçen bilgiler, böyle bir görüşü destekliyor.

Aziz Alban ya da Romalı adıyla Adhabelle, geleneksel yapıcılık zanaatının İngiltere'deki tarihçesi bakımından çok önemli bir kişidir. Diğer bazı eski elyazmalarında, Roma İmparatoru Diocletian'ın yanında askerlik yapmış olduğu, İngiltere'ye yapıcılık zanaatını ilk kez onun getirdiği söylenir. Bundan Aziz Alban'ın aslında Roma kolejleri döneminde bir yapıcı ustası (magister) olduğu çıkar. Dolayısıyla belki de Diocletian'ın yanında askerlik yapmış olduğu yanlış anlaşılmıştır da aslında onun bir hizmetkârı olarak çalışmıştır.

Eğer Dört Taçlılar Efsanesi'nde anlatılan olayın bir gerçek yanı varsa, bu kişinin daha İngiltere'ye gelmeden önce Hıristiyan olduğu ve İmparator Diocletian'ın öfkesinden kurtulabilmek için kaçtığı düşünülebilir. Kimi yerde adı "Amphibalus" (çift inançlı) olarak geçer; buna göre Hıristiyan olsa da kendisini pagan gibi göstermiştir. Bugün İngiltere'nin Hertfordshire ili sınırları içinde kalan antik Verulam kentinde zindana atıldığı ve 304 yılında öldürüldüğü de belirtilir. Nitekim kendisine "Aziz" (Saint) denilmesi, Hıristiyan şehitlerinden sayılışından kaynaklanmaktadır. Demek oluyor ki Alban, aziz olmadan önce İngiltere'de ya bir kolej kurmuş ya da bilgi ve becerilerinin üstünlüğü sayesinde önceden kurulu bir kolejin başına geçmiştir.

[251] 10. yüzyıla geçtik... Burada Northumberland kralı olan Edwin'den söz ediliyor. Fakat Regius üzerinde inceleme yaparken değinmiş olduğumuz gibi, tarihsel kayıtlarda Edwin'in Kral Athelstan ile böylesine yakın bir soy bağı olduğuna ilişkin hiç bir kayıt yok.

[252] Çeviride spekülatif (speculative) sözcüğü olduğu gibi korundu. Burada bu sözcük âdeta felsefe anlamına gelmek üzere kullanılıyor. Fakat Edwin'in felsefede bir üstat olduğunu söylemek, eğer Ortaçağdaki bilgi düzeyini göz önüne alacak olursak, onun bir filozof olduğunu söylemekle aynı şeydir. Bu ise ancak bir varsayımdır. Bu nedenle de Edwin aslında bir efsanesel kişilik taşır.

[253] Kraldan herhangi bir konuda bir yetki belgesi alındığında, bunun karşılığında değerli bir şey verilmesi gerekirdi. Nitekim kontlar, baronlar ve örller de kendi egemenlikleri altındaki bölgelerdeki olağanüstü yetkilerini kraldan ancak böyle alabilirlerdi.

[254] Cooke Elyazması'nın ilk 48 sayfası yani birinci bölümü diyebileceğimiz ilk kitap burada sona ermektedir. "Yükümlülükler Kitabı" (Book of Charges) terimi burada bir kez daha geçmektedir. Dolayısıyla, elyazmasının bu aşamadan sonra başlayacak olan bölümün işte o "Yükümlülükler Kitabı" olduğunu düşünebiliriz.

[255] Cooke Elyazması'ndaki bu farklı yazım tarzı olan ikinci bölümünün ya da bir diğer kitabın kopyalanmış olduğu özgün yazımın, bundan önce gelen bazı paragrafları olduğu açıkça belli oluyor. Daha önceki bu olası paragraflarda belki de yapıcılık zanaatının daha ayrıntılı bir tarihi ve bu zanaatın oluşturulmasındaki gerekçe anlatılıyordu. Fakat bu ancak olasılık üzerine kurulu bir varsayımdır; öyle olmayabilir de...

> *Sanırım ki bir zamanlar büyük Efendilerin, pek çok sayıda oldukları için, özgürce babası oldukları çocuklarını ileri düzeye getirebilmek için yeterince varlıkları yoktu. [256] Bu nedenle kafa kafaya verip, çocuklarını nasıl yetiştirebileceklerini ve onların nasıl birer dürüst yaşamının olabileceğini düşündüler. Sonra içlerinden adı Euglet [257] olan biri, çok usta ve akıllı bir kurucu, bir Sanat düzenledi ve bunun adını da Masonluk koydu.*

[256] Bu konu Regius'un başında da geçiyordu. Orada bazı açıklamalar verilmişti. (Not 4-7) Ancak burada ilginç bir nokta daha beliriyor: "Özgürce baba oldukları çocuklar"… Bu ne demek olabilir?... "Karılarının dışındaki kadınlardan edindikleri çocuklar" anlamına çekilebilir mi?... Çünkü serflere böyle bir hak tanınmazdı ve bir serfin evlilik dışı çocuk sahibi olması büyük suç sayılırdı. Fakat tarihte, özellikle önemli yer tutmuş olan soyluların, eşlerinin dışındaki kadınlardan doğma çok sayıda çocukları olduğu bilinir. Bu durum krallık ailesinde söz konusu olduğunda, tahtın asıl varisinin kim olduğu konusunda önemli sorunlar çıkmıştır.

[257] Yani "Öklit"!... İşte yine başa döndük. Elbette başa döndük çünkü bu kez aynı efsanesel öyküye dayanan bir başka elyazmasını okuyoruz. Aslında bu kitap Regius'un da kaynaklarından biri olabilir. Kuşkusuz M.Ö. 3. yüzyılda Öklit'in "Masonluk" karşılığı olan bir sözcüğü kullanmış olduğu ve yapıcılık zanaatına böyle bir ad vermiş olduğu yanlış bir düşüncedir. Bu, -daha önce de değinilmiş olduğu üzere- ancak bir efsanesel yakıştırmadır.

Ve Sanatıyla Efendilerin çocuklarına, babalarının dualarıve çocuklarının özgür istemleri uyarınca öğretimde bulundu. Özenle belli bir süre öğretimden geçirildiklerinde, değinilmiş olan bu Sanatı öğrenmede hepsinin deyetenekleriaynı düzeyde değildi. Dolayısıyla sözü edilen Üstad Euglet, hünerli olanların geçişlerinin onurlandırılmış olmasını öngördü. [258]

Ve hünerli Üstadlara, bilginin soyluluğunun ve o Sanatın hünerinin Üstatları denilerek, hüneri daha az olanları da yetiştirmelerini buyurdu. Ne var ki, bilgileri daha az olanlara, kanlarının soyluluğundan ötürü, hizmetçi ya da uyruk değil, Arkadaşlar [259] denilmesini de buyurdu. Böylelikle sözü edilen Sanat, sözü edilen Üstat Euglet tarafından Mısır'da başlatıldı. Sonra ülkeden ülkeye, krallıktan krallığa geçti.

Bundan epeyce yıllar sonra, bir süre için İngiltere kralı olan Kral Athelstan'ın döneminde, kendisinin uygun görüşü ve ülkenin diğer büyük Efendilerinin de katılımıyla, Masonlar arasında bulunan büyük kusurlardan ötürü, aralarında belirli bir kural olmasını öngördüler. [260]

Kral ve ülkenin büyük Efendilerince ve tüm toplulukça duyulacak gereksinme uyarınca, yılda bir kez ya da üç yılda bir, ilden ile ve ülkeden ülkeye, Üstatlarca, sözü edilmiş olan Sanattaki tüm Üstatların, Masonların ve Kalfaların katılacakları bir Birleşim düzenlenmesi kararlaştırıldı. [261]

[258] Günümüzdeki okullarda yüksek başarı gösterenlere birer onur derecesi verilmekte oluşu gibi... Regius'ta da bu "geçiş" yani uzmanlaşarak kalfa olma olayı üzerinde özenle durulmuştu. Bu paragrafta Cooke Elyazması, Regius ile paralel gidiyor.

[259] Çeviride "arkadaş" sözcüğünün kullanımı yadırganabilir ve bunun "kardeş" olması gerektiği düşünülebilir. Ancak özgün yazım böyle değil... Eğer bu yazımda geçen "fellow" sözcüğü yerine "companion" sözcüğü kullanılmış olsaydı, çevirideki karşılığı "yoldaş" olabilirdi.

[260] Regius'ta yanlışlık ya da yanılgı (hata) sözcüklerinin karşılıkları geçmişti. Burada doğrudan kusur (defect) sözcüğü kullanılmış. Söz konusu edilen en önemli kusurun ise yapıcıların biraz da kendi başlarına buyruk olmaya heveslenişleri olarak nitelendiğini göreceğiz.

[261] Birleşim terimi "Congregation" karşılığı olmak üzere, Toplantı ya da Asamble (Assembly) teriminden ayrılsın diye kullanıldı.

Buradaki anlatım bu birleşimin ülke ya da bölge boyutunda yapılacağını gösteriyor. Daha sonra bu boyutun kontluk mertebesinde olacağını da göreceğiz. Ancak, burada belirtildiğine göre, kral ya da efendiler -buna ülkenin ileri gelen soyluları da diyebiliriz- gerekli görecek olurlarsa, tüm yapıcılık zanaatından olanları bir araya toplayabilecektir.

Ve böyle bir Birleşimde Üstatlar konulmuş olan Maddeler bakımından incelenecek, Efendilere hizmet edebilmek ve sözü edilen Sanatın onuru bakımından yetkin bir düzeyde yetenekli ve usta olup olmadıklarının saptanması için sınamadan geçirileceklerdir. [262] Ayrıca, hem en alt hem en yüksekte olanları, Efendilerinin mallarını iyi ve doğru bir şekilde kullanacakları üzerine Yükümlülüklerini üstleneceklerdir. [263] Çünkü bu arada, çalışmalarının ve hizmetlerinin karşılığında ücret aldıkları kişinin adına onların Efendileri olmaktadırlar. [264]

[262] Localaların ve masonların üzerinde kurulu olan ve âdeta "baskı" mertebesine varan sıkı denetim açıkça belli oluyor. Bu da, masonların "özgür kişi" olsalar bile daha henüz "özgür mason" unvanını alamamış olduklarının bir göstergesi sayılabilir. Nitekim dikkat edilirse bu belgede "özgür mason" (freemason) terimi hiç geçmiyor.

[263] Bir diğer deyişle, bu konuda yemin edecekler.

[264] Bir mason üstadı işini yaptığı ve hizmet ettiği efendinin (lordun) temsilcisi niteliğini taşıyarak diğer masonları yönetir. Bu nedenle de tüm masonların çalışmalarında öncelikle hatta yalnızca işveren niteliği taşıyan efendinin yararlarını gözetmekle yükümlüdür. İşte, 16. yüzyıldan başlayarak geleneksel yapıcılık zanaatının ekonomik sıkıntılara düştüğü dönemlerde, kalfa ve çırakların kendi aralarında örgütlenmeye ve bir tür ilkel sendika niteliği taşıyan, sözlük anlamı bakımından "Dostluk" ya da "Arkadaşlık" demek olan "Kompanyonaj" (Compagnonnage) adlı dayanışma derneklerini kurmaya girişmelerinin nedenlerinden biri de budur. Localaların üstatları bu yükümlülükleri uyarınca ya da kendi işlerine öyle geldiğinden, âdeta birer işveren temsilcisi hatta doğrudan işveren niteliği taşıyarak, çalışanların haklarını korumaktan kaçınmaya hatta çiğnemeye kalkışmışlardır. Gerçi bu çok sonraki tarihlerde ortaya çıkmıştır ama burada sanki bu gelecekteki olgunun temelindeki gerekçe ortaya konulmuş.

> *Birinci Madde şudur - Bu Sanatın her Üstadı, akıllı ve hizmet verdiği Lord'a bağlı olacak, onun mallarını harcarken aslında kendi malını harcıyormuş gibi davranacaktır. Hiçbir Masona, ülkedeki tahıl ve malzeme kıtlığı uyarınca, hak ettiğini bildiğinden fazla ücret ödemeyecektir. Ne de her adamın yaptığı işin karşılığını almasının engellenmesinden yana olacaktır. [265]*

[265] Bu son tümce, üstadın, yanında çalışmakta olanların haklarını korumasını gerektiriyor. Üstatlar, 16. yüzyıl sonlarına kadar buna uymuş, ancak sonradan ekonomik krizler çıkmıştır.

> *İkinci Madde şudur - Bu Sanatın her Üstadı, Birleşime belli bir nedenle engelli sayılabilecek olmadığı sürece zamanında gelmesi için önceden uyarılmalıdır. Fakat, her ne olursa olsun, böyle bir Birleşime karşı çıkacak olurlar ya da Efendilerine karşı herhangi bir şekilde kusur işlemiş ya da onlara zarar vermiş olurlarsa, ve Sanatta bir skandal yaratırlarsa, ölümcül durumda olmadıkları sürece engelli sayılmayacaklardır; ölümcül durumda olsalar bile, hastalıklarını toplantının Başkanı olan Üstada bildireceklerdir. [266]*

[266] Bu koşul, Regius'un incelenmesi sırasında değinmiş olduğumuz "Şerif'in Turnesi" denilen uygulamanın benzeridir. Ancak burada, ayrıntıda bir farklılık göze çarpmaktadır: Bu koşul ancak bir Üstat herhangi bir suçu ya da kusuru nedeniyle yargılanacaksa söz konusudur. Demek oluyor ki böyle bir durum yoksa, basit bir engel (mazeret) bildirimi geçerli sayılabilir. Ölümcül düzeyde ağır hasta olan bir Mason Üstadı'nın engelini bildireceği "Toplantı Başkanı" ise, yalnızca o toplantı için kendisine "Büyük Üstat" denilen kişidir.

Aslında "Büyük Üstat", Londra Büyük Locası'nın kuruluşuyla birlikte ortaya çıkmış olan ve Çağdaş Masonluğa (Spekülatif Masonluğa) özgü bir görev unvanıdır. Fakat masonik yazında yer yer geleneksel yapıcılık zanaatı (Operatif Masonluk) döneminde de bazı kişilerden "Büyük Üstat" olarak söz edildiği olmuştur. Bu kişiler, çoğu kez doğrudan kral ya da devlet tarafından, hem locaların bu toplantı ya da birleşimlerinde başkanlık etmek hem ülkedeki tüm locaların çalışmalarını denetlemek üzere görevlendirilmiş kişilerdir. Böyle bir uygulamaya geçilmeden önceki dönemlerde, loca üstatlarının kendi aralarından "Büyük Üstat" niteliğini taşıyacak bir toplantı başkanı belirlemesi evresinden geçilmiştir. Nitekim Strasburg Katedrali'nin ünlü mimarı Erwin von Steinbach da, bu nedenle yıllarca Kıta Avrupası'ndaki locaların büyük üstadı olarak anılmıştır. Masonik yazında, 17. yüzyıl sonlarında İngiltere'de Sir Christopher Wren'in "Londra'daki Tüm Mason Localarının Büyük Üstadı" olarak nitelenişinin nedeni de budur.

Üçüncü Madde şudur - Hiçbir Üstat, en azından yedi yıldan daha kısa süreli bir Çırak almayacaktır. Çünkü daha kısa süreli bulunursa bunun Sanata bir yararı dokunmaz, ne de Efendisine gerektiğince hizmet edebilir ve bir masonun alması gerektiğince ücret alabilir.

Dördüncü Madde şudur - Hiçbir Üstat, hiçbir kazanç düşüncesiyle, kölekanından doğmuş birini yetiştirilmek üzere Çırak olarak almayacaktır. Çünkü bağlı olduğu Efendi, isterse, onu Locasından çıkarıp ya da çalışmakta olduğu yerden alıp bir başka yere götürebilir. Ola ki Kalfaları da ona bu konuda ona yardım ederve onu sağlık verirler, ve dolayısıyla ortaya gülünç bir durum çıkar; bu yasaktır. [267] Bir diğer nedenle ki, Sanatı bakımından, daha önce de söylenmiş olduğu gibi, bu büyük Efendilerin özgürce babası oldukları çocuklarıyla başlamıştır.

[267] Feodal toplum döneminde üzerinde çok durulan bir konu... "Özgür insan" niteliğini taşımayan hiç kimse, bulunduğu yerden ayrılamazdı. Oysa bir masonun, çalışmak üzere başka yerlere gitmesi söz konusu olabilirdi.

Beşinci Madde şudur - Hiçbir Üstat bir Çırağına onun çıraklığı süresince, hizmet ettiği Efendi'den hak edebileceğini bildiğinden fazla kazanç vermeyecektir; nede çok fazla verecektir ki, eğitilmekte olduğu yerin Efendisi, onun bu eğitiminden ötürü kazançlı çıksın. [268]

Altıncı Madde şudur - Hiçbir Üstat, hiçbir yararlanma ya da kâr amacıyla, eğitmek üzere noksanlı, yani olması gerektiğince iyi çalışamamasına neden olacak bir sakatlığı bulunan bir çırak almayacaktır: [269]

[268] Bu konu yalnızca işin maliyetinin düşürülmesi kaygısından kaynaklanmıyor. Bunu bir önceki maddeye de bağlayarak düşünmek gerekir. Çırakları loca üstadı işe alarak çalıştırırdı ama asıl işveren olan Efendi, isterse onun üstadın yanından alıp bir başka işte çalıştırabilirdi.

[269] Regius'taki beşinci madde de bu konuyu ele alıyordu ama çok daha katıydı. Burada ise bir esneklik var. Hiç değilse "Verimli bir şekilde çalışabilmesine engel olmayacak bir küçük sakatlığı bulunanlar çıraklığa alınabilir." diye bir yorum yapılabilmesine olanak tanıyor. Kuralın bu biçimine dayanarak ufak tefek bedensel kusuru ya da sakatlığı olanlar zanaata alınmış olabilir.

Yedinci Madde şudur - Hiçbir Üstat bilerek, herhangi bir uyurgezere yardımdaya da bakım ve geçimini sağlamada bulunup onun çalmasına olanak vermeyecektir. Çünkü uyurgezer oldukları için gündüzün işlerini ve ödevlerini tam olarak yerine getiremezler, böylelikle de Kalfalarının öfkelenmesine neden olabilirler.

Sekizinci Madde şudur - Eğer bir yetkin ve hünerli Mason iş aramak üzeregelirde, çalışmalarında noksanlık ve beceriksizlik görülecek olursa, o yerin Üstadı, Efendi'nin çıkarını gözeterek, yetkin olanını işe alıp diğerini işten uzaklaştıracaktır.

Dokuzuncu Madde şudur - Hiçbir Üstat bir diğerinin yerini almayacaktır. Çünkü 'Masonluk Sanatı'nda denildiği üzere, hiç kimse, ona projeler gösterilmiş olsa bile, başkası tarafından ve kendi projeleriyle başlanıp bitirilecek olan birişi, Efendi'nin çıkarına, onun kadar iyi bitiremez.

Bu düzenlemeler, çeşitli illerden gelme çeşitli Efendiler ve Üstatlarca Masonluğun çeşitli Birleşimlerinde yapılmıştır. [270]

[270] Buradan, kuralların değişik zamanlarda konulmuş olduğu anlaşılıyor. Regius'ta ise bunların hepsinin Kral Athelstan'ın düzenlediği toplantıda belirlendiği söyleniyordu. Bu çelişki, Regius'un kapsamının güvenilirliğinin azalmasına neden olan etkenlerden biridir.

Ve bunların geçerliği şöyledir ki, her kim bu Sanata girmek isteyecek olursa, öncelikle Tanrı'yı ve Kutsal Kilise'yi ve tüm Azizleri, ve Üstadını, ve kendi Kardeşleri gibi Kalfalarını sevmesi gereklidir. [271]

[271] Regius'un incelenmesi sırasında da değinilmiş olduğu üzere, Kutsal Kilise'yi ve azizleri sevmek, Katolik inancının temel ilkelerindendir. Burada "Kutsal Kilise" denilince, bunun anlamı herhangi bir tapınak ya da herhangi bir kiliseyi yöneten din adamları değil, doğrudan Roma Katolik Kilisesi'nin başında bulunan, dinsel hatta sosyal konulardaki otoritesi tartışılmaz sayılan papa ve kardinaller topluluğudur.

İkinci Nokta - Ücreti karşılığında üstlenmiş olduğu güncel işini dürüstçe bitirmelidir. [272]

[272] Burada bir kopukluk var!... Nitekim "Birinci Nokta"nın olmayışı da bunu gösteriyor.

Bu noktada, şantiyede gündelikle çalışanlardan söz ediliyor. Oysa masonların genellikle haftalık alarak çalıştığını biliyoruz.

Üçüncüsü - Loca'da, odada ve masonların bulundukları her yerde Kalfalarının görüşlerine başvurabilir.

Dördüncü Nokta - Sözü edilen Sanata karşı sahtekârlık etmeyecektir; ne önyargılı davranacak ne de Sanata ve Sanatların bir diğerine karşı herhangi bir eylemi destekleyecektir; fakat elinden geldiğince onun onurunu korumayı sürdürecektir.

Beşinci Nokta - Ücretini alırken, onu Üstadın uygun gördüğü zamanda ve uysallıkla alacaktır. Çalışmanın ve dinlenmenin Üstadın uygun görerek belirlediği koşullarına uyacaktır.

Altıncı Nokta - Kalfaları ile arasında herhangi bir uyuşmazlık çıkacak olursa, ona uysalca boyun eğecek, bir sonraki kutsal güne kadar Üstadının ya da Üstadının yokluğunda Nazırının [273] uzlaştırmasında da barışçı bir tutum takınacak, bundan sonra da Kalfalarının eğilimlerine uyacak, ve iş gününde Efendi'nin çıkarına olmak üzere, çalışmalarını engellemiş olmayacaktır.

Yedinci Nokta - Üstadının ne de Kalfalarının karılarına ve evlenme söz konusu olmadıkça kızlarına göz dikmeyecek, ne de aralarında çıkabilecek bir uyuşmazlık durumunda cariye tutacaktır. [274]

[273] Nazır (Warden) sözcüğü ilk kez kullanılıyor. Bu unvan az sonra, Sekizinci Nokta'da da geçecek. Demek oluyor ki localarda daha 14. yüzyıl ortalarında bir yönetimsel hiyerarşi vardı. Üstadın yardımcısı olarak yönetim görevi üstlenen bir kalfanın, karşılığı dilimizde "nazır" olarak geçen bir unvanla anılmasına başlanmış.

[274] Çırak derecesindeki bir masonun cariye tutamayacağından söz ediliyor. Hangi durumda? Aralarında uyuşmazlık çıkması durumunda… Kimin arasında?... Bir üstadın ya da kalfanın karısı ya da kızı ile arasında uyuşmazlık çıkıp, kadının kocasının ya da kızın babasının yanından ayrılarak gelip bir çırak masonun yanına sığınması durumunda… Burada cariye (concubine) ille de bir köle değil, "sığınan kadın" anlamında kullanılıyor. Zaten "özgür doğmuş kişi" niteliğinde olan bir hanımın cariye olması düşünülemez.

Sekizinci Nokta - Üstadının altında Nazırlığa gelecek olursa, Üstadı ve Kalfaları arasında dürüst bir aracı olacak ve Üstadının yokluğunda hizmet etmekte olduğu Efendi'nin çıkarını ve Üstadının onurunu korumakla ilgilenecektir. [275]

[275] Bundan önceki yedi noktada hep çırakların tutum ve davranışlarına ilişkin kurallardan söz ediliyordu. Şimdi bir masonun nazır olması durumundaki tutum ve davranışı ele alınıyor. Ancak bu, çırak derecesindeki bir masonun nazır olabileceği anlamına çekilmemeli.

Dokuzuncu Nokta - Eğer aynı Locada ya da bir diğer yerde onunla birlikte çalışmakta olan Akranından daha akıllı ve daha becerikli ise, ve onun yeterince hünerli olmayışından ötürü üzerinde çalışmakta olduğu taşı bozacağının farkına varırsa, ve ona nasıl onaracağını öğretebilirse, ona durumu bildirip yardım edecektir. Böylece aralarındaki sevgi gelişir, ve Efendi'nin işi de yitirilmemiş olur.

Üstat ve Kalfalar böyle bir Birleşime gelmek üzere önceden uyarılmışlarsa, Birleşimin yapılacağı yere göre gerektiğince Kontluğun Şerifi, ya da Kentin Valisi, ya da Kasabanın Meclis Üyesi, baş kaldırmalara karşı ona yardımcı olmak ve Yurdun haklarını korumak üzere Birleşimin Üstadı'nın destekçisi ve yardımcısı olacaklardır. [276]

[276] Bu aşamada yine bir kopukluk baş gösteriyor ve bir Birleşimin nasıl yapılacağının anlatımına geçiliyor. Bu kez bu toplantıya hem üstatların hem kalfaların katılacağından söz ediliyor. Bu toplantı kesinlikle "Şerif'in Turnesi" (Sheriff's Tourne) ya da "Yargı Duruşması" (Court Leet) niteliğinde bir toplantı olamaz. Çünkü masonların dışında katılabilecek olan kişiler belirli değil; ya birinin ya da bir diğerinin ve yalnızca güvenliğin (asayişin) korunup olay çıkmaması için hazır bulunması öngörülüyor.

Başlangıçta, daha önce yükümlendirilmemiş olan yeni kişiler şu şekilde yükümlendirilecektir: [277] Hiçbir zaman hırsız ve hırsızların koruyucusu olmayacaklardır. Güncel görevlerini dürüstçe yerine getirecek ve Efendilerinden alacakları ücretin karşılığını vermek üzere çalışacaklardır.

Hesap ile ilgili konularda kendilerinden ve Kalfalarından istenilecek olan hesapları, gerçeğe uygun olarak Kalfalarına verecek ve onları kendileri gibi seveceklerdir. İngiltere Kralı'na ve Yurda bağlı olacaklardır. [278] Olanca güçleriyle, sözü edilmiş olan tüm Maddelere uyacaklardır.

[277] Yapıcılık zanaatına yeni alınmış olanların da bu toplantıda yükümlendirilmesi yani yemin ettirilmesi işleminin de bu toplantıda yapılmakta oluşu, bu toplantıya çırakların da katılabildiğini gösterir. Fakat daha önce yükümlülüklerini üstlenmiş olanların da zorunlu olarak ya da isterlerse bu toplantıya katılıp katılamayacaklarına ilişkin herhangi bir açıklama yok. Eğer çıraklar bu toplantıya katılamıyorlarsa, yeni çıraklar da yöntemi uyarınca yemin edip yükümlülüklerini üstlendikten sonra toplantıdan ayrılacaklar demektir.

[278] İngiltere kralına bağlı olma koşulu, aslında bu yükümlülüklerin yalnızca İngiltere için geçerli olduğunu gösterir. Fakat bu geçerlilik, İngiltere Krallığı'nın (Dikkat: Tarihin bu döneminde henüz "Birleşik Krallık" değil) doğrudan egemenliği altında olmasa bile, etkisinin ağırlıklı olduğu ya da sözünü dinlettiği krallıklar için de geçerli tutulmuştur. Özellikle İskoçların, İngilizlerin çok rahatsız olduğu tutumlarından biri de budur. Burada yurt (memleket) sözcüğü, asıl yazımdaki "realm" sözcüğünün karşılığı olarak alındı. Fakat o dönemin koşulları altında buna doğrudan "krallık" da denilebilir. Şimdi, bu yurt ya da krallık yalnızca İngiltere midir, yoksa tüm Britanya mıdır? Buna kesin bir yanıt verilemez ama en azından Britanya'nın İskoçya dışındaki yörelerinin tümünü kapsamak üzere kullanılmış olduğu söylenebilir.

Bundan sonra, herhangi bir Üstadın ya da Kalfanın daha önce belirtilmiş olan Maddelerden birini çiğnemiş olup olmadığı incelenecektir. Eğer böyle bir şey yapmışlarsa, bu orada saptanacaktır. [279] Bu nedenle, eğer bir Üstat ya da bir Kalfa böyle bir Birleşime gelmesi için önceden uyarılmış olmasına karşın baş kaldırıp gelmeyecek olursa, ya da sözü edilmiş olan Maddelerden herhangi birini çiğnemiş olduğu kanıtlanırsa, Masonluğunu yeminle yadsıyarak bundan böyle bu Zanaatı kullanamayacağı bilinmelidir. Buna kalkışacak olursa, çalışmakta olduğu görülen Kontluğun Şerifi [280] onu hapse atacak ve tüm mallarına Kral adına el koyacaktır; ta ki şahaneleri [281] onu bağışlayana kadar. [282]

[279] Birleşimdeki olası bir başkaldırma (rebel) olayı herhalde şöyledir: Birisi kurallara aykırı bir tutum ya da davranışta bulunduğu gerekçesiyle suçlanacak olursa, sert bir şekilde buna karşı çıkması (itiraz etmesi) beklenebilir. İşte bu nedenle birleşimde güvenliği (asayişi) sağlamakta güçlü olan bir yetkilinin mutlaka hazır bulunması öngörülmektedir.

[280] 14. yüzyılda, artık krallıklar kurulmuş olmasına karşın, her bir krallığın kendi sınırları içinde henüz feodal toplum düzenine uygun bölümlere ayrılmış olduğu göz önünde tutulmalı. Günümüzde bir ülkenin "il" ya da "ilçe" olarak anabileceğimiz siyasal bölümleri, o dönemlerde İngiltere'de birer kont ya da örlün egemenliği altında olduğundan, "kontluk" (county) olarak anılırdı.

[281] Şahaneleri (his grace) denince, bundan anlaşılması gereken elbette İngiltere kralıdır.

[282] Bu konu Regius'ta da geçmişti. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı var: Bir yapıcı zanaatı yadsıyıp ayrıldıktan sonra yeniden bu mesleği uygulamaya kalkışacak olursa, böyle bir cezaya çarptırılıyor.

> *Bilinmelidir ki, İngiltere Krallığı'nın her yanında, özellikle bu nedenden ötürü bu Birleşimlerin düzenlendiği yerlerde, sözü edilmiş olan bu Sanatta en alt düzeyde olana da en yüksekte olan gibi hizmette bulunulacaktır. [283]*
>
> *Amin! Öyle olsun.*

[283] Cooke Elyazması'nın bu son tümcesi, tüm masonlar arasında yasa ve kurallara uyulması bakımından bir tür hukuk eşitliği ilkesinin sağlanmasına çalışıldığını sezinletiyor. Ancak bu, bireyler arasında hukuk bakımından hiçbir ayırım yapılmamasını öngörür nitelikli bir eşitlik değil. Her bireyin hakları kendi düzeyine ve niteliğine göre önceden belirlenmiştir. Burada, her birey sahip olduğu haklarının korunması bakımından eşit sayılıyor.

LELAND EL YAZMASI



Leland Elyazması, Masonluğun eski elyazması belgeleri arasında üzerinde çok tartışma yapılmış olanlardan biridir. Regius ya da Cooke Elyazması ile herhangi bir benzerliği yoktur. Konusu ve kapsamı bambaşkadır. Üstelik pek kısadır. Buna karşın gerek içeriği gerekse tarihçesi bakımından pek ilginçtir. İngiltere'deki Masonluğun 15. yüzyıl ortalarındaki durumuna ilişkin oldukça iyi bilgi verir. Özellikle bu elyazması, 15. yüzyılda İngiltere'de yapıcılık meslek ve zanaatı kapsamındaki spekülatif öğelerin hayli gelişme ve ilerleme eğiliminde olduğunu da yansıtır.

Leland Elyazması'nın kapsamının, özgün olarak, 15. yüzyılın ilk yarısında düzenlendiği bellidir ama aslında 16. yüzyılın ilk yarı ortalarında yazılmıştır. Bundan sonra uzunca bir süre bu elyazmasına herhangi bir kimsenin elinin değmiş olup olmadığı bilinmemektedir.

17. yüzyıl sonlarının ünlü İngiliz düşünürü ve Ampirizm akımının babası sayılan John Locke, bu elyazmasını, "Bodleian" adını taşıyan bir kitaplıkta çalışırken, 1696 yılında bir rastlantı sonucu ele geçirmiştir. Bunu, Pembroke Örlü Thomas'a yazmış olduğu bir mektuptan anlıyoruz. Nitekim bu konuya ilgi gösteren Pembroke örlü, dostu John Locke'dan kendisi için bu belgenin bir kopyasını çıkarmasını rica etmiştir. Örlün [301] konuya böylesine sıcak bir ilgi göstermiş olmasını, onun bir kabul edilmiş mason olduğuna bağlayabiliriz ama bunun pek bir önemi yoktur.

[301] Örl (*Earl),* İngiltere'deki ikinci sınıf bir soyluluk unvanıdır."Pembroke, Büyük Britanya'nın batısında, Galler ülkesinin güneybatı sahilindeki bir bölgedir.

John Locke, bu elyazmasının bir kopyasını çıkarmış fakat bununla yetinmemiştir. Örlün Ortaçağ İngilizcesini anlamakta güçlük çekebileceğini düşünerek, bazı sözcük ve terimlerin ne anlama geldiğini açıklamıştır. Belgede anlatılanlar üzerinde yer yer yorumlar da yapmıştır. Ancak bugün, her ne kadar döneminin en üst düzey aydınlarından biri olsa bile Locke'un yorumlarında birtakım yanılgılara düşmekten sakınamamış olduğu görülür. Hatta yazdığı mektupta, belgenin bazı yerlerini pek anlayamamış olduğunu belirtmekte sakınca görmemiş, henüz Masonluk ile bir ilgisi olmadığını fakat bu belgeyi inceledikten sonra Masonluğa girmek üzere girişimde bulunmaya karar verdiğini belirtmiştir. (O tarihte Masonluğa nasıl girecek?... Elbette bir "kabul edilmiş mason" olarak.)

Nitekim bundan kısa bir süre sonra bir başka kişiye yazdığı bir mektupta, Masonluğa kabul edilmiş olduğundan da söz etmiş. Fakat Masonluğa girdikten sonra bu elyazmasına dönerek üzerinde daha ayrıntılı bir çalışma yapıp yapmadığı bilinmiyor.

John Locke, Pembroke örlüne yolladığı mektupta bu elyazmasının 1535 yılı dolaylarında yazılmış olduğunu belirtmiştir. Ancak, orijinal olmayıp, kendinden yüz yıl kadar daha eski olan asıl belgenin bir kopyası olduğunu, böylelikle aslının 1430'lu yıllarda kaleme alınmış olduğunu da eklemiştir.

Elyazmasının içeriğinden anlaşıldığına göre; 15. yüzyılın ikinci çeyreğindeki İngiltere Kralı 6. Henry *(1422-1461)* bunu doğrudan kendisi yazmıştır. [302] 6. Henry'nin diğer İngiltere kralları arasında hayli farklı bir konumu vardır; oldukça kültürlü ve sanatçı ruhlu bir kişidir. Bunlar, genel tarihte bilinen gerçeklerdir. Kimi mason tarihçiler, kralın sonradan bir "kabul edilmiş mason" olduğunu da belirtir, bu savlarını destekleyen ipuçları gösterirler.

[302] Bu elyazmasının kapsamına bakacak olursak, bunun 1430'lu yıllarda yazılmış olması biraz kuşkulu gibi görünüyor. Çünkü 6. Henry 1421 yılında doğmuş, daha bir yaşında iken kral olarak ilân edilmiş ama sekiz yaşında taç giymiş. Kralın yaşamı bilindiğine göre, bu elyazmasının kaleme alınışının tarihi, -kendisi yazmış olsa da olmasa da- daha ileri bir tarihte de olabilir.

Bundan yüz yıl kadar sonra, Kral 8. Henry *(1509-1547)* bu elyazmasını sarayda bulmuş, aslında bir antikacı olan John Lelande adlı kişiden bu belgenin bir kopyasını çıkarmasını istemiştir. Bu isteğin gerekçesi bilinmemektedir ama özgün belgenin ele geçmemiş olması ve ancak işte bu kopya edilmiş olanın bulunmuş olması, öncekinin çok yıpranmış olduğunu düşündürmektedir.

Anımsanacağı üzere 8. Henry, 1534 yılında Katolik Kilisesi'nin İngiltere'deki egemenliğini kaldıran, böylelikle Anglikan Kilisesi'ni kurdurup tüm dinsel yetkileri kendinde toplamış olan kraldır. Bu nedenle İngiltere'de manastırlar kapatılırken, John Lelande tüm bu manastırların kitaplıklarını baştan sona tarayıp yararlı ya da değerli olan kitaplar ile belgeleri toplamakla görevlendirilmiştir. Kralın sarayda bulduğu bir elyazmasının kopyasının çıkarılmasına ilişkin isteğinin ise bu kişiye vermiş olduğu bir özel görev olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, günümüze kadar gelebilmiş en eski tarihli masonik elyazmalarından biri olan bu belge, sonradan "Leland Elyazması" diye anılmıştır.

***

Leland Elyazması'nın bir *"gerçek masonik belge"* olup olmadığı ya da bir masonik belge olarak kabul edilip edilemeyeceği hatta içeriğinin de gerçek olup olmadığı, Regius ve Cooke Elyazması gibi epeyce tartışılmıştır. Bu elyazması üzerindeki akademik nitelikli tartışmaların 18. yüzyılda bile yapıldığı görülür çünkü bu elyazması, Londra Büyük Locası'nın 1718 yılında geçirmiş olduğu yangın sırasında yitirilmiş olup sonradan bir diğer kopyası ele geçirilenlerden değildir.

Ünlü mason araştırıcı ve tarihçilerden C. A. Thory, G. E. Lessing ve J. G. Findel, bu belgenin gerçek olamayacağını ileri sürenlerdendir. Buna karşılık, I. A. Fessler, C. Lenning. W. Preston ve W. Hutchinson "gerçek" olduğunu savunmuşlardır.

Belgenin gerçekliğini yadsıyanlar, özellikle iki konu üzerinde durur:

1. Londra Büyük Locası'nda toplanmış olan tüm belgelerin yitirildiği yangından sonra, birçok eski elyazmasının başka kopyaları da bulunmuştur. Oysa 18. yüzyıl ortalarına kadar, sonradan "Leland Elyazması" adı verilmiş olan bu belgeden hiç söz eden çıkmamıştır.
2. John Lelande'ın yapmış olduğu çalışmalara ilişkin kendi eliyle yazmış olduğu kitapları vardır. Bunların hiçbirinde böyle bir elyazmasını kopyalamış olduğuna değinmemektedir.

Dünya çapında ünlü masonik tarihçilerden George Oliver ile Robert F. Gould ise bu konuya nesnel bir açıdan bakarak şöyle bir görüş ileri sürerler: "*Bir belgenin gecikerek ortaya çıkmış olması, onun uydurma sayılmasını gerektirmez. Tarih boyunca birçok eski belge, yapılan araştırmalar sırasında bulunamamış, çok sonraları ortaya çıkmış ve daha önce "gerçek" diye benimsenmiş varsayımların yanlışlığını kanıtlamıştır."*

Doğru söze can kurban. Aksinin ileri sürülmesi bağnazlıktan başka bir şey olamaz.

***

Üzerinde bunca tartışma yapılmış olan Leland Elyazması, -daha önce de değinmiş olduğumuz üzere- pek geniş kapsamlı bir belge değildir. Hepsi hepsi 11 soru ve yanıttan oluşmaktadır.

Eğer bu belgeyi özgün olarak Kral 6. Henry kaleme almışsa, anlaşıldığına göre o tarihlerde Masonluk ile doğrudan bir bağlantısı yoktur. Zaten gerek yaşamı gerekse John Locke'un verdiği olası tarih buna elvermemektedir. Bir masona *(büyük olasılıkla bir operatif masona değil, bir kabul edilmiş masona)* [303] çalışmaları üzerine birtakım sorular yöneltmiştir. Her nedense, hem sorularını hem aldığı yanıtları not etmiştir. Bu konuşmanın yapıldığı sırada üçüncü bir kişinin de orada hazır bulunup, yapılan görüşmeyi kayda geçirmiş olması olasılığı da göz ardı edilemez.

[303] Bazı masonik yazılarda, meslekten olmadığı halde mason localarına üye olarak kabul edilen kişilerin alınmasına 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlandığı belirtilmektedir. Hatta Londra'daki tüm lordların o tarihlerde mason localarına kabul edilmiş olduğuna bile değinilir. Bu bilgilerin belgelerle kanıtlanabilmesine olanak yoktur. Ancak Leland Elyazması ile buradaki soruların bir kabul edilmiş masona yöneltilmiş olduğuna ilişkin görüş ya da bilgi, bunların üzerine John Locke tarafından bir bilim adamı niteliğiyle verilmiş olan olası tarihsel dönem göz önünde tutulunca, böyle bir savın doğru olabileceği gibi bir izlenim edinilmektedir.

ÇEVİRİ VE YORUMLAR:

> *Kral Henry, bu adı taşıyanların altıncısı tarafından yazılmış olup, ekselanslarının [304] buyruğu uyarınca, ben antikacı John Lelande [305] tarafından aynen kopyalanmış, Masonluğun gizlerine ilişkin bazı sorular ve bunların yanıtları.*
>
> *Bunlar aşağıdaki gibidir:*
>
> *Soru: Bu ne olabilir? [306]*
>
> *Yanıt: Bu Doğa'nın bilgisidir, onun içeriğindeki gücün ve özellikle işlemlerinin anlaşılmasıdır; sayıların, ağırlıkların ve ölçülerin bilgisi, insanların kullanmakta oldukları her şeye ve her türlü tutumlarına daha doğru bir yaklaşımla yönelmelerinin öğrenilmesidir; başlıca, konutların, diğer binaların ve insanlara yararlı olan her şeyin yapılmasının bilgisidir. [307]*

[304] Burada sözü edilen Ekselans *(His Highness)* Kral 8. Henry'dir. O tarihlerde krallar için "Majeste" *(His Majesty)* niteliği henüz kullanılmazdı.

[305] Özgün yazımda *"John Leylande Antiquarius"* sıfatı geçmekledir.

[306] Elyazmasındaki bu ilk sorudan açıkça şöyle bir izlenim çıkmaktadır: Bu soru ve yanıtların bir öncesi vardır. En son yanıt masonların birtakım gizlerinden söz etmiş olsa gerek ki şimdi bunun ne olduğu sorulmaktadır. Demek oluyor ki John Lelande'a kopyalaması için 1535 yılı dolaylarında verilmiş olan elyazması, bundan yüz yıl kadar daha önce yazılmış olanın bütünü değildir. Büyük olasılıkla öncesi daha o tarihlerde yitirilmiş ya da okunamaz hale gelmiştir.

[307] Burada yapıcılık meslek ve zanaatına değinilmekte oluşuna karşın, Masonluktaki spekülatif nitelikli öğelere ağırlık verilmekte olduğu dikkati çekiyor. Bu durum da sorulan soruyu bir "kabul edilmiş mason"un yanıtladığı olasılığını yükseltiyor.

Soru: Nerede başlamıştır?

Yanıt: Batının ilk insanlarından daha eski olan Doğunun ilk insanlarıyla başlamıştır. Batıya gelerek buradaki ilkel ve rahatsız insanlara rahatlığı getirmiştir. [308]

Soru: Bunu Batıya kim getirmiştir?

Yanıt: Büyük tüccarlar olan Venedikliler [309], hem Doğu hem de Batının mallarının Kızıldeniz ve Akdeniz yoluyla ticareti sırasında, önce Doğudan Venedik'e getirmişlerdir. [310]

[308] "Batı" denilince bundan anlaşılan Avrupa ve Afrika'dır. "Doğu" denilince anlaşılan ise "Asya"dır. Nitekim genel tarihten Antikçağda Asya'daki uygarlıkların hayli ilerlemiş olmasına karşılık Avrupa ve Afrika'da insanların ilkel bir yaşam sürdürmekte olduklarını biliyoruz.

Fakat "Batının ilk insanları" denilince bu bir bakıma "*Adem ile onun soyundan gelenler"* anlamında kullanılır. O zaman da burada Tevrat'ın "Yaratılış" *(Tekvin)* bölümüyle çelişkili bir inanç ilkesiyle karşılaşılır. Nitekim kimi masonik tarihçiler, Ortaçağ masonlarının, Katolik dogmaları ile çelişmekte oluşuna karşın kendi aralarında böyle bir inancı benimsediklerini ileri sürmüşlerdir.

[309] Burada "Venedikliler" sözünün kullanılmış olması ya yazanın bunu yanlış anlamış olmasından ya da yazıya geçirirken bir yanlışlık yapmış olmasından kaynaklanmış olsa gerektir. Genel tarih bilgilerimizi canlandırdığımızda, burada aslında "Fenikeliler" denilmek istendiğini anlıyoruz; yoksa ortaya dehşetli bir kronolojik yanılgı çıkar. Nitekim John Locke da bu yanlışlığın farkına varmış, Pembroke örlüne yazmış olduğu mektupta bunun böyle olması gerektiğine değinmiştir.

[310] Bu ikinci "Venedik" sözünün kullanımında pek bir yanlışlık yoktur. Fakat bununla tüm İtalya nitelenmektedir. Ancak 15. yüzyılda henüz İtalya diye bir ülke yoktu. Bugünkü İtalya, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sınırları içindeydi. Venedik, Akdeniz kuzeyindeki en önemli liman kentlerinden biriydi ve tüm İtalya'yı nitelemek üzere kullanılabilirdi.

Soru: İngiltere'ye nasıl gelmiştir?

Yanıt: Peter Gower [311] adlı bir Yunan, Mısır'da, Suriye'de, Venediklilerin Masonluğun temelini atmış olduğu her yerde, bilgilerini genişletmek için gezmişti. [312] Masonların tüm localarına girmeyi başarıp çok şey öğrenmiş, dönüşünde Büyük Yunanistan'a yerleşmişti. [313] Yetkinleşmiş ve bilgeliğin güçlerini edinmiş bir kişi olarak büyük ün kazanmış, Groton'da büyük bir loca kurarak birçok mason yetiştirmişti. [314] Bunlardan kimileri Fransa'ya giderek orada birçok mason yetiştirdi, buradan da zamanla bu sanat İngiltere'ye geçti. [315]

[311] Burada açıkça Pitagor'dan söz ediliyor. Fakat ondan söz edildiğinde dinleyen bu adı herhalde anlayamamış; yazarken de kendince âdeta bir İngiliz adı gibi yazmış.

[312] Masonluğun temelini Venediklilerin atmış olduğu elbette inanılamaz bir görüş… Burada neden söz edilmekte olduğu pek belli değil.

[313] Büyük Yunanistan *(Gretia Magna)* denilen yer İtalya Yarımadası. Burada Masonluğun hayli abartılmış olduğu belli. Yapıcılık meslek ve zanaatının yanı sıra, eski çağların tüm ezoterik örgütleri, özellikle Antik Mısır'daki Hermetik kurumlar "Masonluk" olarak niteleniyor. Bu niteleme, daha sonraki çağlarda kaleme alınmış birçok yapıtı etkileyecek ve yanlış izlenimlere neden olacak anlatımlar yapılacaktır.

[314] Burada Groton diye yazılmış olan yerin asıl yazılışı "Crotonne". Türkçede "Kroton" olarak da geçer. İtalya Yarımadası'nın en güney ucunda, Pitagor'un kendine özgü ekolünü kurmuş olduğu yer… Onun yaşamış olduğu çağda elbette "mason locası" diye bir şeyden söz edilemez. Burada Antik Çağda Mısır, Mezopotamya, Doğu Akdeniz sahilleri hatta İran'da yerleşik eski ezoterik kurumların hepsi "Masonluk" olarak nitelenmiş. Nitekim Pitagor'un 20 yılı aşkın bir süre bu yöreleri gezip dolaştığı, Antik Misterlerin öğrenildiği bu kurumlardan birçoğuna girip çıktığı biliniyor.

Kuşkusuz Pitagor'un yetiştirmiş olduğu kişilerin bir meslek ya da zanaat olarak Masonluk ile hiç bağlantısı kurulamaz. O tarihlerde Roma kolejleri bile daha yeni yeni kuruluyor. Fakat, burada sorulara karşı yanıtları her kim vermekte ise, tümüyle spekülatif nitelikli bir tarzda Pitagorculuğu da Masonluğun kapsamında düşünmüş ya da öyle yansıtmış olsa gerek. Bu elyazmasında yapıcılık meslek ve zanaatı ile hiçbir ilgisi olmayan kişilerin "mason" olarak nitelenmesi, 18. yüzyılda hayli eleştirilmiştir. Öyle ki *"Bu yazıyı her kim yazmışsa daha Masonluğun ne olduğunu bile bilmiyor. Dolayısıyla bu bir masonik belge değil uyduruk bir yazıdır."* gibi sözler edenler bile çıkmıştır.

[315] Burada iş iyiden iyiye karışıyor... Pitagor'dan söz edilirken, Çağdaş Masonluğun spekülatif nitelikli eski kaynaklarına değiniliyordu. Masonluğun Fransa'dan İngiltere'ye geçişi ise doğrudan yapıcılık meslek ve zanaatı ile bağlantılı. Bu bakımdan da Leland Elyazması İngiltere'de, özellikle 18. yüzyılda, oldukça sert eleştirilere uğramıştır. Çünkü çoğu Britanyalı masonik araştırmacı ve yazar, bir mesleğin ya da zanaatın İngiltere'ye Fransa kanalıyla gelmiş olabileceğini benimsemeye yanaşmaz. Tersi olabilir belki ama öylesi asla!… Hem burada konu yalnızca Fransa da değildir; tümüyle Orta Avrupa söz konusudur. Fakat Fransa Orta Avrupa ile Büyük Britanya'nın arasındadır. Bu meslek ve zanaatın İngiltere'ye İskoçya kanalıyla girmiş olduğu savunulur. İskoçya'ya nereden ve nasıl ulaşmış olduğu üzerinde ise pek durulmaz.

> *Soru: Masonlar sanatları üzerine başkalarına da açıklamada bulunurlar mı?*
>
> *Yanıt: Peter Gower, öğrenmek için gelenleri önce mason yapar, [316] ardından eğitirdi; tüm diğerleri hep böyle olgunlaşmışlardır. Bununla birlikte masonlar her dönemde, genel olarak insanlara yararlı olabilecek gizemlerini, onlara zaman zaman aktarmışlardır. Kötü ellere geçerse zararlı olabilecekleri ya da locaya katılıp onun tekniğini kavramaksızın yarar sağlamayacak olanlarını, bir de kardeşleri birbirlerine daha sıkı bir şekilde bağlayıcı nitelikte olanları, kardeşliğin ortak yarar ve çıkarlarını gözeterek başkalarından saklamışlardır. [317]*

[316] Burada *"yapmak"* sözü, "mason yapmak" anlamında kullanılmıştır. Türkçemizde bu terimin tam sözlük anlamındaki çevirisi biraz yadırganır bir nitelik taşır ama bu İngilizce masonik yazında pek sık olarak kullanılan bir deyiştir. Tarih boyunca da *"tekris etmek"* ya da *"tekristen geçirmek"* ile eş anlama gelmek üzere kullanılmıştır. Bu kullanım, günümüzde de sürmektedir.

[317] Burada Hermetizmden başlayarak günümüze kadar uzanan çağlar boyunca ezoterik sistemi benimseyerek çalışan bir örgütün temel anlayışı yansıtılıyor.

> *Soru: Masonlar insanlığa hangi sanatları öğretmiştir?*
>
> *Yanıt: Bunlar, tarım, mimarlık, astronomi, geometri, aritmetik, şiir, kimya, kamu yönetimi ve din sanatlarıdır. [318]*

[318] Burada soruyu yanıtlayanın "Yedi Bağımsız Bilim ve Sanat"tan söz etmek istediği anlaşılıyor. Fakat konuyu hayli karmakarışık etmiş olduğu da açıkça belli oluyor. Birçok masonik yazar bunun üzerine *"Diğerlerini kabul etsek bile, din nasıl bir sanat olarak nitelenebilir?"* diye sormaktan kendini alamamıştır. Üstelik masonların ne operatif ne de spekülatif bakımdan "tarım", "şiir" ve "kamu yönetimi" ile ilgilenmiş oldukları söylenemez.

Burada "Yedi Bağımsız Bilim ve Sanat"ın Geometri ve Astronomi dışında kalanlarının, farklı bir yaklaşımla ya da dersini iyi çalışmamış olan bir öğrencinin sınavda sorulduğunda *"belki tuttururum"* diye düşünerek kendi kafasından bir şeyler uydurması gibi, abartılı bir açıklama yapıldığı görülüyor. Burada "sanat" ve "bilgi" kavramlarının özdeşleştirilişi de söz konusu. Bununla birlikte, din kavramının diğerleriyle bir arada tutulmuş olması ya açık bir yanlışlık ya da bir özenti olarak nitelenebilir.

> *Soru: Nasıl oluyor da masonlar diğer insanlardan daha çok öğretici olabiliyor?*
>
> *Yanıt: Onlar, kendi kendilerine yeni sanatları keşfetme sanatına da [319] sahiptir. Bu onların çıkarlarını ve ünlerini korur. Sır Saklama Sanatı'nı gizli tutarlar. Böylece onlar için dünyada gizli hiçbir şey kalmaz. Tansıklar oluşturma ve gelecekteki şeyleri önceden bilme sanatını da saklarlar; böylelikle bu sanatın hasta kişilerce kötü sonuçlar verecek şekilde kullanılmamasını sağlarlar. [320] Ayrıca değişimler sanatını, Abrak yeteneğini kazanmanın yolunu, korku ve umut etkileri altında kalmaksızın iyi ve yetkin olma hünerini ve masonların evrensel dilini saklarlar. [321]*

[319] John Locke, Pembroke örlüne yazdığı mektupta bu tümce üzerine ilginç bir yorum yapmış... Önce *"Bunun nasıl bir sanat olduğunu düşünemiyorum."* diyor. 17. yüzyılın ünlü düşünürü, bilim ve devlet adamı Francis Bacon'un "Novum Organum" adlı ünlü yapıtında böyle bir şeye değinmiş olduğunu belirtiyor. Bundan sonra, birçok kimsenin aslında birer "sır" olarak saklaması gereken şeyleri açığa vurmaktan sakınmayı başaramadığına değinerek, *"Masonlar böyle yapmadıklarına göre, sır saklama yetenekleri gerçekten de bir sanat olarak nitelenebilir."* diyor. John Locke'un bir ampirist olduğu anımsanırsa, Masonluğa girme isteği ile bağlantılı olarak bu tümcenin etkili olduğu söylenebilir.

[320] Burada "hasta" sıfatı, bireysel çıkar hırsları olan, aşırı ölçüde olumsuz tutkuları bulunan ya da zihinsel dengesizliği nedeniyle ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir kişiyi nitelemek üzere kullanılıyor. Fakat masonların yeteneklerinin arasına neredeyse falcılığa varacak ölçüde kâhinliğin ve sihirbazlığın karıştırılmış olması pek akıl alır gibi değil. Soruyu yanıtlayan, Masonluğu ya kendi anladığı (belki de anlamak istediği) gibi aktarıyor ya da doğrudan kendi bireysel eğilimlerini tüm Masonluğa mal ediyor. Bir diğer olasılık, bu kişinin de aslında Masonluğu pek iyi bilmediği, nasıl operatif masonlar olağanüstü güzellikte somut yapıtların gerçekleşmesini sağlıyorsa, kabul edilmiş masonları da olağan dışı işler yapan kişiler olarak tasarlamasıdır. O tarihlerde daha henüz kabul edilmiş masonların localarda tek tük görüldüğü, orada ne yaptıklarının da pek iyi bilinmediği göz önünde tutulacak olursa, bu konuda birtakım varsayımlarda bulunulmasını da olağan karşılamak gerekir.

Bu aşamaya kadar anlatılmış olanlar, soruyu soran kişiyi hayli etkilemiş ve ilgisini çekmiş olsa gerek ki, soruları yanıtlamakta olan kişi de yer yer uydurmalarla süslediği anlatımlarındaki abartıyı giderek artırıyor.

[321] Bu tümcede açıklama gerektiren birkaç ayrı konu var

a) Değişimler Sanatı: Bu alşimi yani simyadır. Nitekim John Locke da Pembroke örlüne yazdığı mektuptaki açıklamalarında bu bağlamda şöyle bir yorumda bulunmuştur: *"Eğer bu madenlerin dönüştürülmesi değilse, ben burada ne denilmek istendiğini bilemiyorum."* Alşimi *(Simya),* yapıcılık meslek ve zanaatını uygulayanlar, bir diğer deyişle operatif masonlar için bir ilgi ve uğraşı konusu olmamıştır. Fakat operatif mason localarına katılmış olan kabul edilmiş masonlar arasında alşimistlerin bulunduğu bilinmektedir. *«Ne zaman?»* ya da *«Hangi dönemde?»* diye sorulacak olursa, bunun yanıtı ancak *«17.* Yüzyıl*»* diye verilebilir. Mason localarına bu meslekten olmayan kişilerin kabul edilmesi 15. yüzyılın ilk yarısında başlamış olsa bile daha henüz pek yeni bir olgudur. Şu halde burada üstü kapalı olarak alşimiye değinilmekte oluşu iki nedene bağlanabilir: Ya bu soruları yanıtlayan kişi bir alşimisttir ya da bu yarı-bilim dalının o tarihlerdeki uygulamalarından değil, Antik Çağa kadar uzanan çok daha eski tarihlerdeki ezoterik kurumlardaki uygulamalarından söz edilmektedir.

b) Abrak Yeteneği: Bu terim karşısında John Locke, tümüyle karanlıkta olduğunu belirtmekten kendini alamıyor... *"Abrak yeteneği"* yerine *"Abrakadabrayı kullanma bilgisi"* denilecekolsaydı, ne söylendiğini anlamak çok daha kolaylaşırdı. Elyazmasını kaleme almış olan kişi sözcüğün tümünü anlayamamış olduğu, anlamını da bilmediği için kısaca "abrak" yazmış olabilir.

Abrakadabra, okült nitelikli birtakım kurumlarda tılsımlı olarak nitelenen bir sözcüktü. Kabala'nın içeriğindeki öğretilerle de bağlantısı kurularak açıklanırdı.

c) Korku ve Umut Etkileri: Bununla anlatılmasına çalışılan şey, kişinin bu dünyadaki yapıp etmeleri nedeniyle cennete gidebilme umudu ya da cehenneme atılması korkusudur. Dolayısıyla bu etkiler olmaksızın iyi ve yetkin olma hüneri, "töre ve bilgelik" kavramları ile "din ve inanç" kavramlarının birbirinden ayrı tutulabilmesidir.

d) Evrensel Dil: John Locke bu konu üzerinde hayli uzun bir yorum yapmış ve çağlar boyunca tüm insanların anlayabileceği bir ortak dil oluşturma çabalarından söz etmiş. Oysa buradaki konu bu değil. Masonların evrensel dilinden söz edilince, bu aslında birer parola niteliği taşıyan masonik sözcük ve işaretler ile belli kavramları yansıtmak üzere kullanılan simgeleri ve simgesel deyişleri kapsar.

Soru: Bu sanatları bana öğretirler mi?

Yanıt: Buna yaraşır ve öğrenmeye yetenekli olduğunuzu gösterirseniz, size de öğretilecektir. [322]

Soru: Masonların tümü diğer insanlardan daha çok şey mi bilir?

Yanıt: Pek değil. Yalnızca onların diğer insanlara oranla daha çok fırsatları ve hakları vardır. Fakat birçoğunun kapasitesi yetersizdir; birçoğu da tüm bilgileri edinmek için bir ön koşul olan endüstriyi istemez. [323]

[322] Bu yanıt çok ilginç bir olguyu ortaya koyuyor: Eğer bu soruları soran Kral 6. Henry ise, demek ki bu görüşme ile kral bir kabul edilmiş mason olmaya hazırlanıyor ve kendisine gerekli olabilecek ön bilgiler veriliyor.

[323] Buradaki "endüstri" sözcüğü pozitif bilimleri niteliyor. Yapıcılık meslek ve zanaatını yürüten operatif masonların pozitif bilimlere karşı olamayacağı düşünülebilir. Fakat o çağlarda meslek ve sanat ile ilgili bilgilerin aslında bilim kökenli değil, görgü ve deneyim kökenli olmak üzere edinildiği unutulmamalıdır. Nitekim bu meslek ve zanaatın 17 yüzyılda zayıflamasının temel nedenlerinden biri de geleneksel uygulamalara sıkı sıkıya bağlı kalınması, eski bilgilerin ve tekniklerin hemen hemen hiç yenilenmeksizin uygulanmasının sürdürülmesinde diretilmiş olmasıdır. Bununla birlikte daha 15. yüzyıldaki bir kabul edilmiş masonun bu konudaki yanılgılı tutumun farkına varmış olması dikkate değer.

Soru: Masonlar başkalarından daha iyi insanlar mıdır?

Yanıt: Kimi masonlar diğer bazı insanlar kadar erdemli değildir; fakat, çoğunlukta, mason olmasalardı olabileceklerinden daha iyidirler.

Soru: Masonlar söylendiği gibi birbirlerini derinden mi sever?

Yanıt: Evet çok, zaten başka türlü de olamaz. İyi ve doğru olan insanlar birbirlerini de hep böyle bildiği için, onlara her zaman sevgiyle bağlanır ve daha iyi oldukça bu da artar.

Sorular ve yanıtlar burada sona erer.

Nitekim bizim bu çalışmamız da burada sona erdi.

KAYNAKÇA

Clegg, Robert Inman
MACKEY'S REVISED ENCYCLOPEDIA OF FREEMASONRY
Vol 1,5.433-441.5X1-58.1 New York, 1966

Poole, Herbert
THE COOKE MS. OF c. 1420
A MODERNISED VERSION WITH INTRODUCTORY NOTES
O.C. Pamphlct No. 5
Margale, 1949

Howerd, *C* C.
THE EVIDENTIAL VALUE OF THE REGIUS. THE COOKE AND THE VATSON MSS.
A. Q. C. Vol VI. S. 21-33
London, 1893

Hegemenn, W.
THE ASSEMBLY
A. Q. C. Vol VI, S. 169-173
London, 1893

Speth, G. W.
THE ASSEMBLY
A. Q. C. Vol VI, S. 173-190
London, 1893

Gould, R.F.
THE ASSEMBLY
A. Q. C. Vol V. S. 203-223
London. 1892

Layıktez, Celil

COOKE MS (Elyazması)
Mimar Sinan No. 81 . S. 58-70
İstanbul. 1991

FREIMAURER
165. Sonderausstellunf der Historischen Musceums der Stadt Wien
Wien, 1993